

Furuğ Ferruhzad

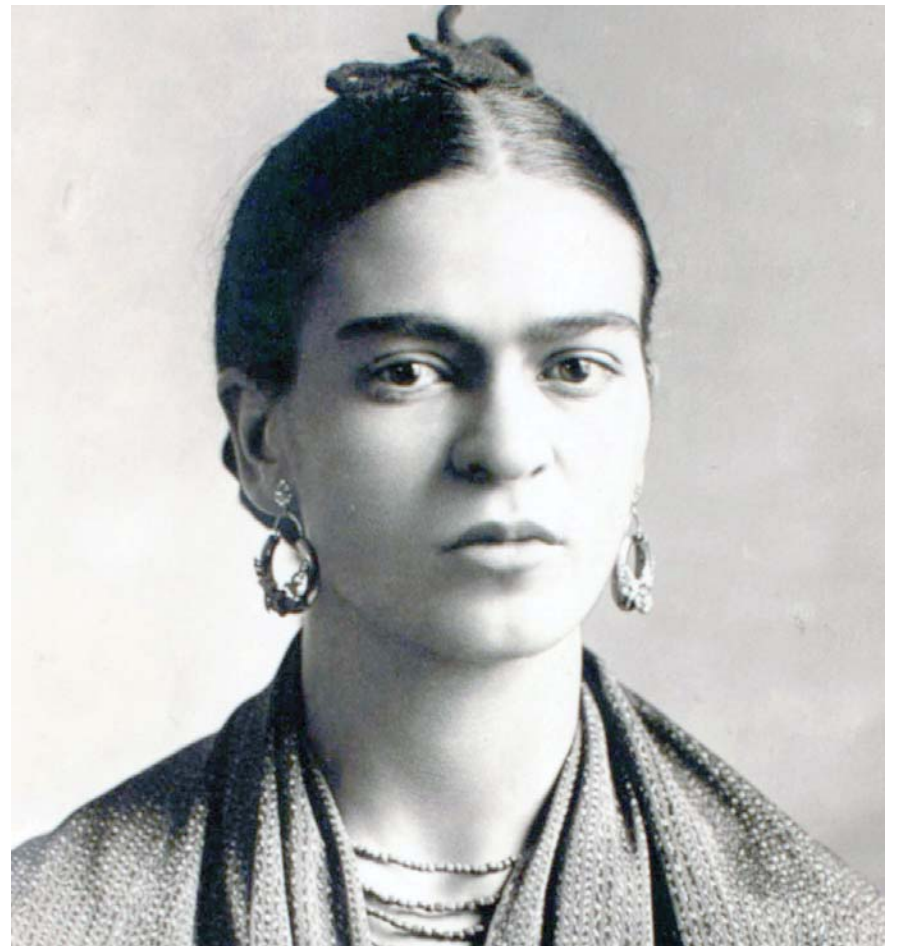
(İranlı şair, yazar, yönetmen/1935-1967)

"Yeniden merhaba diyeceğim güneşe
Gövdemde akan nehirlere
Bulutlar gibi uzayıp giden düşünceme
Benimle birlikte kuru mevsimlerden geçen
Bahçemdeki ağaçların hüzünlü büyümesine
Gecenin kokusunu hediye eden kargalara
Yaşlılık biçimim olan ve aynada yaşayan anneme
Tekrarlanan şehvetimle döllen yeryüzüne
Yeniden merhaba diyeceğim
Geliyorum, geliyorum, geliyorum,
Saçlarımla: Yeraltı kokularının devamı
Gözlerimle: Karanlık tecrübesiyle
Duvarların ötesinden kopardım dallarımla,
Geliyorum, geliyorum, geliyorum,
Ve aşkla dolu avluda bekleyen kıza
Yeniden merhaba diyeceğim."

Magdalena Carmen Frida Kahlo Calderon

(Meksikalı ressam/1907-1954)

"Çıkış yolunun güzel olacağını ve asla geri dönmeyeceğimi umarım. Kendi portrelerimi yapıyorum, çünkü çoğu zaman yalnızım ve en iyi bildiğim insan da benim. Benim sürrealist olduğumu düşünüyorlar. Fakat hiçbir zaman hayallerimi ya da kabuslarımı resmetmedim. Ben sadece kendi gerçekliğimi resmettim."

Macondo

benim bitmeyen çocukluğum

Gabriel Garcia Marquez. Ünlü 'Yüzyıllık Yalnızlık' romanından bizi gerçekliğin büyülü, sonsuz evrenine, zihnimizin alışıldık kalıplarının dışına iterken, evler arttıkça, caddeler, sokaklar arttıkça hayallerimizle yitip giden nice sihirlerimizin de nasıl adım adım alındığını anlatıyor bizlere. Yalnızlığımız ise zamana karşı olan çaresizliğimizden değil, hep birşeylerin peşinden koşan ruhumuzdan.

► Eylül ARAM

"Öyle huzur içinde yaşıyoruz ki, içimizde eceli gelen bile olmadı daha" Jose Arandio Bruendia / Macondo

Kolombiya, sarı güller, çat kapı gelen Romanlar, büyü'nün gerçek, gerçeğin büyülü olduğu yağmurlar çağı. Bahçelerimizde büyüyen çocuklarımızla ansalar, burasına toprak derler dediyecek berekette Macondo. Ağaçların arasından kendilerine yurt kuranlar, bir büyü'nün peşinden koşanlar, gerçeği ama gerçeği aramayı çok önceden bırakanlar. Uçan bir halı hafifliğinde ruhumuz. Ruhumuzun gidip konduğu çiçeklerde kelebeklenen aşklar ve mektuplar. Ne kadar çok özlenebilirse o kadar özlenen bütün kadınlar, adamlar ve evlatlar. Ursula... Ölüm ne kadar yumuşak gelmişse, ruhun artık hiç gitmeyeceği bir bahçede yetişen çocukların seyrinde olduğundandır. Ve yine de yalnızlık, bir yüzyıl daima ve her bedende, iliğin dolması, bileklerin kesilmesi kadar yalnızlık. Bugün bile naifliğine denk bir dünya yaratamadığımız Pietro Crespi. Belki de sende güzel Remedios gibi uçup gökyüzüne, orada, bu dünyanın ağır geldiği bulutlarda yaşama-lyydın. Melquiades... Öldükten sonra kimsenin dirilmediğini düşünüyorsanız, henüz gerçek dostluğun gücüne erişememişsiniz demektir. Yıllarca dolandığı limanları, ağaçlar arasındaki evleri, baktığı fallardan büyülenenlerin değil, en sadık dostunun yanına geliyor Melquiades. Hayata hemen adapte olup işlerinin ucundan tutması da, kimsenin onu yadırgamasından. Ölümler dirilince yadırgıyoruz diyedir belki bir daha hiç yanımıza gelememeleri. Yadırgamazsak ya?

Gabriel Garcia Marquez. Ünlü 'Yüzyıllık Yalnızlık' romanından bizi gerçekliğin büyülü, sonsuz evrenine, zihnimizin alışıldık kalıplarının dışına iterken, evler arttıkça, caddeler, sokaklar arttıkça hayallerimizle yitip giden nice sihirlerimizin de nasıl adım adım alındığını anlatıyor bizlere. Yalnızlığımız ise zamana karşı olan çaresizliğimizden değil, hep birşeylerin peşinden koşan ruhumuzdan.

Yazılanlarda şaşırarak ne var?...

Doğduğu yer olan Aracataca'yı Macondo olarak anlatıyor bizlere. Kitabı babaannesinin ona anlattığı hikayelerin diliyle yazdığını söylemeyi de ihmal etmiyor. Ondan olsa gerek, kitap yayınlandıktan sonra Aracataca'dakiler şaşırıcı bir şeyler bulmamışlar. Her gün konuştuğumuz şeyleri yazmış, demişler muhtemelen. Oysa "büyülü gerçeklik" türünün en nadide örneklerini vererek ve geride sarı güller bırakarak ayrıldı aramızdan Marquez. Belki Melquiades gibi bir yerlerde tekrar dünyaya gelmiştir kim bilir?

Yüzyıllık Yalnızlık kitabı Marquez'in 1967 yılında yazdığı en ünlü kitaplarından. Nobel ödülü aldıktan sonra tüm dünyada tanınan Marquez, yazar olmak için hukuk ve gazeteciliği yarım bırakmış biri. Ve yazar olmayı çok sihire değil, çok çalışmaya az sihire bağlayıp, yeni yazarlara önerilerini de çok çalışmak olarak sıralıyor. İki yılda yazdığı Yüzyıllık Yalnızlık

kitabının kurgusunu ise on, on beş yılda yaptığını söylüyor ve bizleri romanla baş başa bırakıyor.

Macondo

Roman, Ursula ve Jose Arandio Bruendia'nın kendilerine yurt bulmak için iki yıllık yolculuğu sonrasında kendilerinin Macondo adını verdikleri ve kimsenin olmadığı yere yerleşmeleriyle başlıyor. Göçlerle etrafları dolan ve büyüyen Macondo'da artık sadece Bruendia'ların değil birçok kişinin yaşam yeri. Gelen Romanları (Çigen) doğaüstü güçleri, uçan halıları derken Jose Arandio'nun herkesi etrafına toplayıp dünyanın yuvarlak olduğunu anlatması onun deliliğinin ispatı sayılacakken, en yakın dostu onu bir ömür üzerinde kalacak bir yarıdan kurtarıyor. Dünyanın yuvarlak olduğu bilinmiyor değil ama Jose'nin kendi zekasıyla keşfettiği bu bilgiyi çingene Melquiades takdir etmesi ve hediye olarak herkesin önünde simya laboratuvarı hediye etmesi Jose'nin hayatını değiştirecekti.

Kitap gerçekle gerçeküstünün iç içe geçtiği olaylar ve ör-gülerle dolu. Ama zaman geçtikçe gerçeküstü gelen ve hayatları hem renklendiren, hem de hayalleri büyüten yaşamların zaman geçtikçe nasıl azaldığını okurkenki iç burkulmasından acıya dönüştürüyorsunuz. Melquiades'in öldükten sonra dirilip tekrardan normal şekilde hayata devam etmesi, güzel Remedios'un uçup gitmesi, ölenlerin normal hayatın içine girip hayatı artık yaşanmaz hale getirmesi, uçan halılar... Gerçeküstü olayların nasıl anlamlandırılıp hayatın doğal bir parçası yapıldığının da anlatısı. Ama bir anda kurşuna dizilenlerin acı hatıraları ve geride kalanlar.

Bir gerçek nasıl keskin dalarsa hayallere, öyle yırtıp geçiyor. Kelime iken bile...

İnsanlar ve hikayeleri evlilik ya da cinsellik üzerinden anlamda geniş bir karşılık buluyor. Ama tüm hikayeler aslında yalnızlığın anlatısını bünyesinde barındırıyor. İsmi aynı olan farklı kuşakların benzer karakterleri de hepimize, nesilden nesile aktarılan karakterler ile ilgili de ipuçları veriyor. Bu çocuk kime çekmiş diye sorarken, üç kuşak önceki büyük dedesine çektiğini düşünenler az olsa da Macondo'da farklı zaman ve mekanda yaşasaydı böyle olurdu dediğimiz, aynı karakterli farklı zaman insanlarıyla karşılaşıyoruz.

Ölümün bile acıtmadığı Ursula

Ve romanın temel kahramanı Ursula.

Ursula eşinin peşinden iki yıl yollara çıkan, oğlunu bulmak için aylarca ortadan kaybolan, her daim evini ayakta tutmaya çalışan ve herkesi etrafında tutmaya çalışan kişi. Ursula olmasa muhtemelen belki bir kuşak sonra dağılacak olan herkes, onun evini ısrarla canlı tutma çabasıyla daha farklı şekilleniyor. Bazen yokluğu, bazen de bolluğu yaşayan evin eskimesine ise hiç tahammül göstermiyor Ursula. Ve belki de en önemlisi herkesle tek tek, ayrı ayrı ilgilenmesi. Herkesin özelliklerini ilk keşfeden de, anlamaya çalışan da, çare bulan da aslında o.

Herkesin dönüp dolaşıp onun yanında soluğu alması da biraz bundan. Dikkat çeken en önemli yanı da adaleti. Bunun

için Albay oğluna da karşı çıkmaktan, haklının yanında mahkemelerde de yer almaktan hiçbir zaman şaşmıyor. Bazen sessiz, bazen kalabalık olan evin bütün hikayesi de onun üzerinden anlatılıyor. Okurken herkes kendi annesini Macondo'da bulabiliyor.

Ursula'nın ölümü de yaşanan gerçeküstü hikayelerden. Kendinden öncekilerle buluşunca öldüğü öğrenen Ursula'nın hikayesi aslında bitmiyor. Ölümü o kadar acıtmadan geliyor ki, ölümün herkes için bir son değil, bazıları için yeni bir başlangıç olduğunu hemen anlıyorsunuz. Ama ölümün ağırlığı Amaranta'ya da kavuşamayan Pietro Crespi'nin intiharında acıyla hissediliyor.

Ansızın gelen yalnızlık, Rebeca...

Acı sadece orada değil. Amaranta'nın kıskançlığı sonucu dışlanmış hissedilen ve eşinin öldürülmesi sonrasında yalnızlığa mahkum olan Rebeca'nın belki de dönmek isteyip de dönemediği evini düşününce de acıyla kalabiliyor insan. Albay'ın Rebeca'yı gözetmesi, yardımlarda bulunması bu acıyı daha da perçinliyor.

Roman Kolombiya'nın İspanya'dan bağımsızlığını kazandığı yıllardan, iç savaşa doğru gelirken ki anlatılarıyla, o dönemden parçalar da barındırıyor. İç savaşın ve tarafların, ittifakların sürekli değişimini, bizler Albay'ın hikayesinden takip ediyoruz. Yaşananların acımasızlığını da...

Varlığı olmayan ve Bruendia'ların yerleşmesi sonrasında adı Macondo olacak şehre ilk sulh hakiminin atanmasıyla artık şehir sayılmaya başlandığının göstergesi. İlk emir olarak evlerin maviye boyanması emrini veren hakim bu emri elbette ki uygulayamaz. Çünkü baba Jose Bruendia hakimini evini basıp hükümet gelmeden hiçbir sorunumuz yok dediği konuşmasında "öyle huzur içinde yaşıyoruz ki, içimizde eceli gelen bile olmadı daha" diyerek, hükmedilmek istenen Macondo'ya da nefes aldırıyor. Ama hemen akabinde şehre kilsenin yapılması, akabinde okul, liman ticaretine başlanmasıyla Muz şirketlerinin de oraya gelmesi kaçınılmaz oldu. Ve tabii ki yabancı işçilerin de... Hakları için eylem yapma kararı alan işçilerin taranması ise Kolombiya tarihinden bir kesitin anlatısı olarak karşımıza çıkıyor. Kurşuna dizilen işçilerden bir kişi, hayatta kalıyor romanda. Belki de o günü bize anlatabilirdi.

Yıllar geçtikçe sihirin insanları (Romanlar) daha az gelmeye başlıyor Macondo'ya. Sihirler, uçan halılar artık eski hikayelerin anlatıları... Simya laboratuvarı ise çoktan kaldırılmış durumda. Yoksulluğun yerini artık bolluğun ve zenginliğin aldığı zamanlar. Gittikçe artan sesler, ışıklar, sokaklar, taşlar...

Gittikçe azalan hayaller... Ve her daim yalnızlık, tüm ruhlarda apansız karşılaşılabilecek bir yağmur hafifliğinde...

Macondo... Bahçesinde her daim büyümeden kalacağımız, hep öyle kalabileceğiniz bir çocukluk hikayesi. Hiç bitmeyen, bitmeyecek bir çocukluk...

Orwell'in 1984 Okyanusyası, Erdoğan-Bahçeli'nin 2023 Türkiye'si'nden farksız değil. Ama umut her daim ezilen halklarda, sınıflarda, sokaklarda büyümeye devam ediyor. Hepimizi tek şemsiyede faşizme karşı birlikte hareket etmek dışında kurtaracak bir barikat henüz kurulmadı belli ki.

► **Zülküf KURT**

Okyanusya'nın karanlık sokaklarında gezinirken aniden yakalanma korkusuyla günlerce bay Charrington'un dükkanının üst katında Julia'yla buluşmak. La Casa del Papel'de profesörün hesaplamayı unuttuğu tek şey olan aşk, Büyük Birader'in gözünden kaçmamış, aşka karşı önlem almıştı. O'Brien'in güveni ise büyük bir yalana çoktan dönüşecekti. Büyük Birader'in varlığı ya da yokluğunun bir önemi kalmıyor kitabın sonunda. Çünkü bir defa düşünmeyi bırakmışsanız, zaten büyük birader siz bile olabilirsiniz. İktidarın kendini bireyde yeniden üretmesinin çarpıcı ve acı örnekleri. Yaşadığımız çağdan örneklerle 1984, güncelliğini hep koruyacağına benziyor.

George Orwell'in 1948 yıllarında bitirdiği "1984" romanının ismi, bitirdiği yıldaki son iki rakamın yer değiştirmesiyle ortaya çıkacaktı. George Orwell şifrelerle dolu olduğu düşünülen 1984'e ilişkin "Kitabın yazımını 1948 yılında tamamladığım için, 1948'in son iki rakamının yerlerini değiştirmeye karar verdim" diyecekti.

Savaş barıştır, özgürlük köleliktir

Kitapta Büyük Birader'in partisinin sloganı sık sık karşınıza çıkıyor: Savaş barıştır, özgürlük köleliktir, cahillik güçtür. Bu sloganların anlamları kitabın en derinlerinde yaratılmak istenen toplumu idealiyle özdeşik olduklarını anlamanız güç olmuyor. Büyük biraderin partisyle barışık kurulan Barış, Gerçek, Sevgi ve Varlık Bakanlıkları, eğitim ve güzel sanatlardan toplumsal gerçeğin değiştiril-

mesi, yasa ve düzenin sağlanması, savaşlar ve ekonomik işlerle görevli kılınmış. Ama ne gerçek, ne sevgi, ne barış ve ne de varlık Okyanusya da meşru kılınmıştı. En küçük bir düşüncenin bile ekranlardan izlendiği, sokakta, bakanlıkta herhangi birinin düşünce polisi olabileceği ve herkesin, herşeyin denetlendiği bir korku atmosferi dışında, Okyanusya'ya sürekli düşen bombaların ve sürekli değişen yeni düşmanların sorgulanması bir yana, geçmişin sürekli yeniden hep yeniden yazılmasıyla gelecek değil, an ve geçmiş arasında gidip gelen bir zaman, bütün kitabın ruhunu kaplıyor. Geleceğe kitapta Winston'la Julia'nın ortak yaşam düşlerinde rastlıyoruz. Biraz da Winston'un hayallerinde.

Özgür proletarya!

Kitap bir yönüyle orta sınıf sıkışmışlığına, ikilemine proletaryanın kısmi özgürlükleri anlatılırken vurgu yapıyor. Ama ne özgürlükler! Parti yoldaşlarına yasaklanan parfüm ve makyajın kullanılması, proleterleri sürekli izleyecek ekranların, düşünce polisinin her an olmamasının verdiği his bu. Ancak kaynağı belirsiz ve sürekli değişen düşmanlardan geldiği söylenen bombaların en çok proleterleri öldürdüğü göz önüne alındığında, hakim iktidar sınıfının acımasızca proleterler üzerinden inşa edildiğini görmek mümkün. Orta sınıf seyirciliği burada da karşımıza çıkıyor. Toplumun ezici çoğunluğu olan proleterlerin düzeni yıkabilecekleri fikrini, düşünce polisine yakalanmamış olan Winston'un düşüncelerinde görüyoruz. O da bu düşünceleriyle yakalanmamak için hemen günlük rutinine dönüyor zaten. Umudun her daim ezilenin çoğalttığı bir gelecek vaadi olduğunu da biz okumuyoruz.

İlk teşebbüs, ihanet ve yok edilen umut...

Bu düzeni içerden ittifaklarla yıkmak için O'Brien'a güvenip "Halk Düşmanı" Emanuel Goldstein'in Kardeşlik Örgütüne katıldığında ise ihanetle daha ilk girişiminde karşılaşılıyor Winston. Sadece güven duygusuyla hareket etmenin bedelini ise işkencelerle, 101 no'lu odayla ve inkarın kolaylığıyla aşmak ise biraz zaman alıyor. Aşsa bile artık birgün öldürüleceğini sadece ne zaman öldürüleceğini bilmeden yaşıyor. Umut, yeşerdiği toprakta tekrar yeşerebilirdi, bunun olasılığına bile önlem almıştı Büyük Birader.

Sokaklarda barikatlar bir defa yıkıldı mı, beyinlerde kurulmaya başlıyor. Ve her yıkılan barikat, biraz daha gerilerden direnişi örmeyi mecbur kılıyor. Bu sonsuz geriye gidiş, düşüncenin yok edilmesi, gerçeğin inkarıyla birleşip, hele bir de yoğun dezenformasyon olunca, faşizm tam da oradan beslenmeye başlıyor. Barikatlar gerilerden kurulmaya başlandıkça içimizdeki yıkıcılığın fütürsuzca her ana ve mekana nüfus etmesinin kaçınılmaz sonu 1984.

1984'ten günümüze "GERÇEK"

Sürekli geçmişin değiştirildiği bir dönemin anlatısı insanın en büyük illüzyonu olsa gerek. An'a gelirken geçmişteki bütünlüğü yakalama, tarihin hep böyle akageldiğinin anlatısı ise umuda ve insana en büyük saldırı. Ama en çok umuda ve onu var edecek hakikate saldırı. İç parti üyelerinin, dış partiyi ve toplumu şekillendirirken yadıkları korku iklimi ve var olmak için sürekli imal edilen savaşlar, günümüz AKP-MHP iktidarının etrafında bir araya geldikleri "devletin bekası" ve "dış düşman" mottolarının yaşayan distopya örneklerini oluşturuyor. →

İhbarcılığın geliştirildiği, muhtarların, kapı komşuların polisleştirildiği, sürekli bir dış saldırının olduğu yalanları, medyanın hakikatleri yansıtmaktan çoktan uzaklaşmış şekillenmesi, küçük bir umut olacak bütün etkinliklerin, tiyatroların, hatta şarkıların bile yasaklandığı bir 2023 vizyonu tüm toplumu esir almak için her gün yeni düşmanlar ve tehlikeler imal edip, yeni umutları tüketmeye yemin ederek varlığını sürdürüyor. Barikatı ne kadar geriden kurarsak o kadar saldırmaya devam edecekleri bir zamandan geçiyoruz.

Küçük bir söze bile tahammülün olmadığı, sosyal medya paylaşımlarının "ağır terörist saldırı" olarak cezalandırıldığı, iktidara yakınların mükafat, iktidardan olmayanların her türlü zulme mübah gördükleri zamanlar... 1984'ten değil, 2023'e giderken yaşananlar. Yeni tarih yazımı ise 1984'ten farksız. Geçmişte ne söylenirse söylensin, aksini söyleyip öncekini inkar edince alkışlayan topluluklar, bir gün kurucu irade, bir diğer gün mazlum olurken, bir gün saldırgan olup, diğer günü saldırının mağduru rolüne bürünmekten çekinmeyen; hangi roldeyse tarihi de o rolle bağdaşık olaylar zamanından başlatan bir iktidar, büyük biraderin günümüzdeki temsilcisi gibi. Gibisi fazla.

Canlı yayında ölümü izlemek

Kürtler bu açıdan coğrafyanın en şanslı insanları. Türk ulus inşası Kürdün inkarı üzerinden kurulduğu için yüzyıldır her iktidarın kendini var etme, yeni bir tarih yaratma, Kürtleri yok etme politikalarına hiç yabancı değil. Hep barikatın ardında olmanın getirdiği bakış, hakikati en net yerden gören bir seyir sağlıyor. Bazen iki adım önde kurulan barikat bazen bir adım geriye kurulabiliyor. AKP-MHP'nin bu yüzyıllık inkar geleneğinde iki yıl öncesinde Cizre bodrumlarında Kürt halkına yaşattıkları vahşet ve ölüm günlerce canlı yayında insanlara izletildi.

Ölüm, çaresizlik duygusu o kadar çok verildi ki, vahşetin sonunda kimsenin sokağa çıkıp bir taş atacak takati kalmamıştı. Büyük Birader'in düşmanlarla savaştığımızı deyip kendi halkını bombalatmasından tek farkı bunun bir distopya olmadığı. Yoksa "Nusaybin'i gerekirse uzaktan ve havadan bombalarız" deyip, ölüme alıştıran kitleleri

daha büyük felaketlere hazırlaması distopyadan mı? Orwell bile günlerce canlı yayında ölümü izletip, herkesi ölüme hazırlamayı 1984'te, bu şekliyle düşünmemişti. Ama coğrafyamız herşeye rağmen umudun beşiği olmaya ve direnenler geleneğini sürdürmeye yeminli gençler ve kadınlarla dolu.

Bir adım geri, iki adım ileri... Ama hep barikat...

Bugün barikat bir adım geride kurulmuş olsa da, her an iki adım ileri taşınabilir. Cizre'de canlı yayında günlerce ölümü izleyen bizlerin oradaki direnişleri iskalayan yanlarımız umudu var etmeye çalışırken, öldürülen Okyanusyalı Kardeşlik örgütünün üyelerini, 1984'ün 'devrimciler'ini birer suçlu olarak gören büyük biraderlerden çok ayrılmıyor. Belki bunun için bir adım ötede barikat

kurmak hepimize iyi gelecektir.

Orwell'in 1984 Okyanusyası, Erdoğan-Bahçeli'nin 2023 Türkiye'si'nden farksız değil. Ama umut her daim ezilen halklarda, sınıflarda, sokaklarda büyümeye devam ediyor. Hepimizi tek şemsiyede faşizme karşı birlikte hareket etmek dışında kurtaracak bir barikat henüz kurulmadı belli ki.

Korku, muktedirler ne zaman zayıflarsa yardım istedikleri en büyük örgütlenme. İçimizdeki yıkıcılığın kaynağı belki de, tüm zamanlarda ve 1984'te. 2023'te iktidarkorku ittifakını ve bu örgütlenmeyi dağıtacak büyük umut ve cesaret ise hep doğduğu topraklardan yeniden yeşeriyor. Muktedirlerin hesaplamadıkları, sorunun kaynağının bizde olduğu.

Çözümün de...

George ORWELL
1903 Motihari - 1950 Londra

Sokaklarda barikatlar bir defa yıkıldı mı, beyinlerde kurulmaya başlıyor. Ve her yıkılan barikat, biraz daha gerilerden direnişi örmeyi mecbur kılıyor. Bu sonsuz geriye gidiş, düşüncenin yok edilmesi, gerçeğin inkarıyla birleşip, hele bir de yoğun dezenformasyon olunca, faşizm tam da oradan beslenmeye başlıyor. Barikatlar gerilerden kurulmaya başlandıkça içimizdeki yıkıcılığın fütursuzca her ana ve mekana nüfus etmesinin kaçınılmaz sonu 1984.

Ulysses:

Kısa bir öyküden devasa bir romana

► Kawa NEMİR

İrlandalı yazar ve şair James (Augustine Aloysius) Joyce'un 1914 ila 1921 yılları arasında İngilizce ya da daha doğrusu, devasa bir absorption olan İngilizce(ler)ce yazdığı Ulysses adlı romanı, 'tartışmaya açık bir şekilde' kimilerince tüm zamanların en sarsıcı (Eliot) ya da kimilerince en berbat (Coelho) romanı olsa da, 'şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde' dünyanın en çok tartışılmalı edebiyat metinlerinden biri olmayı hep sürdürdü. Ulysses, bu bakımdan, insanlığın zihnini giderek daha fazla meşgul etmekte.

Ulysses, etrafında inşa edilen 'anlaşılmaz bir metin' ve 'okunması imkansız bir roman' yollu modern zaman söylenelerine ya da kapitalist modernitenin endüstriyel safsatalarına hiç takılmadan, iyi okuma-yazma bilen ve en önemlisi de dikkatli her insan evladı okurun hiç ertelemeyen, mümkünse İngilizcesinden, özgün dilinden hemen okumaya başlaması elzem bir edebiyat metni olarak durmadan bizi çağırıyor. Bu husustaki tecrübeme dayanarak kendi nazarımda böyle tespit ettiğim bu Ulysses'i nasıl okumalı meselesi, bu romana 'yaklaşma çabası' açısından son derece önemli. Çünkü neyi nasıl okuyacağımız da bir yerde, son kertede ihtisas gibi bir şey.

Kısa bir öykü olarak tasarlandı

Bu metni okumakla bağlantılı olarak öncelikle vurgulamamız gereken önemli bir konu var ki o da Ulysses'in Joyce tarafından belli bir sürede bir roman olarak tasarlanıp hemen ardından, günümüzün birçok 'roman yazarları'nca yapıldığı gibi, belli ve kısa bir zaman dilimi içinde pat pat pat diye yazılmamış olmasıdır.

Joyce aslında Ulysses'i 1900'lerin başlarında Dublinliler adlı nefis öykü kitabına dahil etmek niyetiyle kısa bir öykü olarak tasarladı. Fakat, o öykünün konu evreninin kendinde barındırdığı genişleme imkanını fark etmiş olacak ki, öyküyü nihayet 1914'te yayımlanabilmiş Dublinlilere koymayıp ardından üstünde çalışmaya başlayıp bir romana evriltti.

Romanın bizzat Joyce'un başına gelmiş bir olaya dayanan öykü hali kısaca şöyle: "Stephen Dedalus olmasa kuvvetle muhtemel genç ve allame bir öğretmen, bir sebepten dolayı Dublin'de işgalci bir İngiliz polisiyle ağır dalaşına girip bir sürtüşme yaşar ve orta yaşlı Dublinli bir Yahudi, herhalde Leopold Bloom tarafından bu beladan kurtarılır."

Tüm İrlanda'nın öyküsü

Bu kadar basit ve sınırlı gibi görünen bir konuya sahip bu öykü, gel zaman git zaman, Joyce'un 'neredeyse kör' olan gözünden, tüm Dublin ahalisi şahsında, İngiliz İmparatorluğu tarafından yüzlerce yıl kültürel ve dini işgal ve fiziki sömürü altında inletilmiş tüm İrlanda'nın dallı budaklı öyküsüne evrilir ve bir dehanın kaleminden Ulysses adlı bu roman ortaya çıkar.

Fakat, Joyce tarafından kısacık ve sade bir konudan alı-

nıp neredeyse tüm zamanlarda dipdiri yaşayacak bitimsiz bir 'modern' kıssaya dönüştürülen ve yaygın tabirle 'in a nutshell'; yani bir fındık kabuğuna sığdırılan dev ve konuşkan Dublin şehri, dev labirent Ulysses, okuruna ne anlatmaktadır?

İşte tam da şimdi benim 'uydurduğum' şu, "Roman, girişteki (nefis) Martello Kulesi (tüm İrlanda ülkesine dair muhteşem bir şafak tasviri) ve Buck Mulligan ve Stephen Dedalus bir yana, 16 Haziran 1904 tarihinde sabah erkenden evinden çıkıp, mırıldaayan ve pırıldaayan bir kedi misali hâlâ yataкта uzanmış da ay uzanmış tüm Leopoldvari evreni tüm kadın varlığıyla dolduran Oblomov'un kadın hali Cebelitarıklı çağının nadide çiçeği karısı Molly Bloom'un kahvaltısı için mahallesindeki domuz kasabından böbrek aldıktan sonra evine dönüp karısına kahvaltı hazırlayıp, kahvaltılı yataкта uzanmış eşinin ayağına kadar götürüp, ve işte sonra, sonra hayat gailisine bir önceki gün kaldığı yerden yeniden devam etmek ve birkaç iş siparişi meselesini hal yoluna koymak için evden çıkıp Dublin'i arşınlamaya başlayan reklam ve benzeri işlerle uğraşan orta direk ve kumreş ("acaba karım şimdi O'nunla mı, o kel tenör bozuntusuyla mı sevişmekte"den kafasının ve kalbinin içi gürül gürül ve için için yanan) Yahudi Leopold Bloom'un Dublin'i arşınlarken bir gün içinde kafasından geçen her ama her şeyi onlarca başka sesle karıştırarak ve deriştirerek görmesini ve anlatmasını, sonrasında akşamdan itibaren Dublin'in kerhanelerini ve dünyanın tüm neon-nylon hallerini barındıran bölgesinde genç, allame, boynü bü-

Kawa NEMİR

Joyce aslında Ulysses'i 1900'lerin başlarında Dublinliler adlı nefis öykü kitabına dahil etmek niyetiyle kısa bir öykü olarak tasarladı. Fakat, o öykünün konu evreninin kendinde barındırdığı genişleme imkanını fark etmiş olacak ki, öyküyü nihayet 1914'te yayımlanabilmiş Dublinliler'e koymayıp, ardından üstünde çalışmaya başlayıp bir romana evriltti..

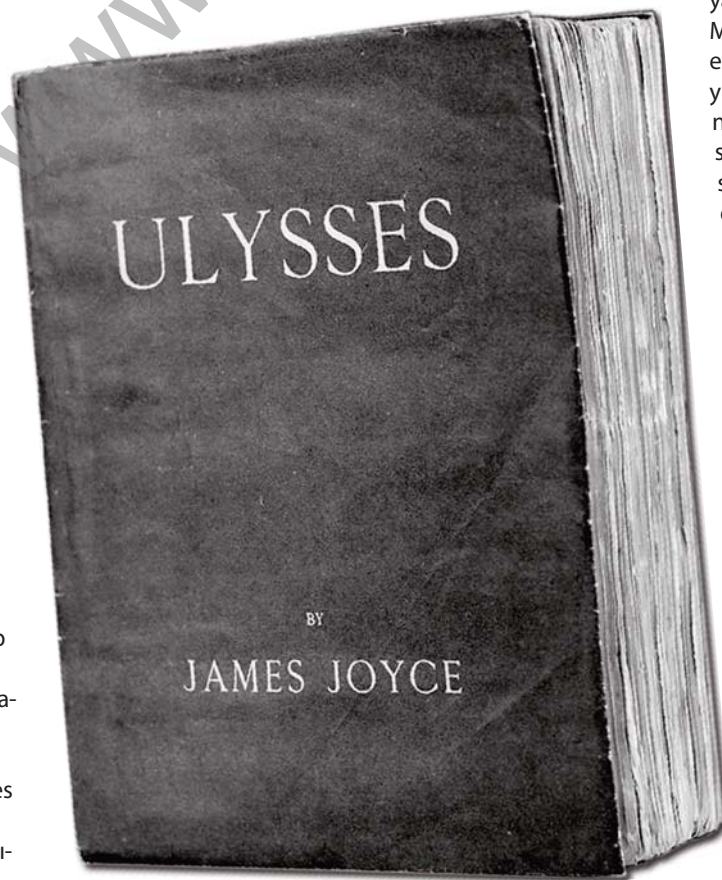
kük, kolları kanatları kırık öğretmen ve de 'uzak oğlu' Stephen Dedalus'la karşılaşmasını, o esnada beliren tüm halüsinasyonları ve ardından günün sonunda, geç bir vakitte Stephen Dedalus'la birlikte evine, karısı Molly Bloom'a dönmesini ve en sonundaysa Molly Bloom'un dilin en cömert haliyle son bölümde dur durak bilmeden ve nefes nefese ilerleyen monologunu içermektedir..."

Şiddetle tavsiye ediyorum

Özet dışında? Şöyle ki, yere göğe sığdıramayan ve sadece Joyce'un dehası hesabına yazılan fakat edebiyatın ortak birikimi (Marcel Proust ve Virginia Woolf mesela) olan bilinç akışı ve türünden modern ve uç roman tekniklerinin en ileri düzeyde uygulandığı metin olması bir yana, Joyce'un Ulysses'i Yunan medeniyetinin ulu dengbêji Homeros'un Odyssea'sına paralel bir yapıda tasarlamış olması, bence, asıl bu başarılı edebi teşebbüs, Ulysses'i gerçekten büyük, kalıcı ve zamana karşı kendisini sürekli yenileyebilecek bir roman mertebesine çıkarmaktadır. Çünkü, sözlü ya da yazılı, eğer epik metin, Gilgamêş, İlyada, Odyssea ve Memê Alan gibi tüm insanlığın o benzersiz ortak biçimini ete kemiğe büründürmüşse, bir altüst oluş çağı olan geçen yüzyılda bunu Odyssea'yı, direngenliğiyle zayıflığıyla, kurnazlığıyla dürüstlüğüyle, her haliyle insanı temsil eden ve sayısız felakete ve badireye rağmen evine, yurdu İthaka'ya, sabah akşam kendisine dadanan erkeklere rağmen ona sadık kalıp bekleyen eşi Penelopeia'ya ve oğlu Telemakhos'a dönen Odysseus'un hikâyesini büyük oranda paralel bir biçimde alıp Dublin'e yerleştiren Ulysses başarmıştır. Bu nedenle, okuyacak herkesin Ulysses'in şu paralel ama asla taklit olmayan, hakiki bir edebi yaratıcılığı temsil eden hususiyetini akıldan çıkarmamasını, bu perspektifle bu metni okumaya yönelmesini ve bu sayede de kendisini büyük bir edebi şenlikten mahrum bırakmamasını şiddetle tavsiye ediyorum.

Çünkü Richard Ellman'ın aktardığına göre James Joyce, Arthur Power'la yaptığı sohbetlerin birinde, 1901 yılında olsa gerek, şöyle demiştir: "In the particular is contained universal." Yani, hem "Teferruat, cihanşümül olana şâmilidir" hem de "Kişisel olan, evrensel olanı içerir" şeklinde çift okunabilecek ve okumalarımızı farklılaştırıp zenginleştirecek bir tespit.

Ve hepimizi, sıradanlaştıran klişe edebiyattan ziyade, hakiki edebiyatın muazzam kıtasına taşıyacak birçok edebiyat eseri arasından bir eser ismi zikredecek olursak, şüphesiz James Joyce'un Ulysses'i işte o nadide ve aşılması güç eserlerden bir eserdir ve o yüzden mutlaka okunmalıdır.

Direnenlerin yoldaşı

Eduardo Galeano

Eduardo Galeano, son kitabına kadar da Amerika kıtasında yitirmeye çalışılan tarihin izini sürdürdü, hikayelerini ortaya çıkardı. "Latin Amerika'nın Kesik Damarları" adlı kitabı ile kendinden söz ettiren Yazar, "Ateş Anıları" üçlemesi için, "Bu üçlemeyle işgalcilerin anlattığı ölü tarihten toprak zerresine dek canlı, renkli, sevgi dolu, direnen, dans eden, şarkı söyleyen bir tarih ortaya çıktı" diyordu.

Deniz BİLGİN

Uruguaylı yazar Eduardo Galeano, direnenlerin tarafından tarihe iz bırakan yazarlardan biridir. Sadece yazar değil, gazeteci, esaslı bir sistem karıştı, devrimci... Her ne kadar ülkesinde 1973 yılında gerçekleşen darbeden önce yazdığı "Latin Amerika'nın Kesik Damarları" adlı kitabı çok konuşulsa da, sonrasında yazdığı her kitabı ile konuşulmayı ve hatırlanmayı fazlasıyla hak ediyor.

Dünyada bir klasik olan Latin Amerika'nın Kesik Damarları'nda, beşyüzyıllık sömürgeci geçmiş çarpıcı bir dille ve bilimsel verilerle dayanarak tüm çıplaklığıyla anlatmıştı. Avrupalı işgalcilerin, bir kıtayı baştan başa nasıl katlettiğini, kültürünü, doğasını, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini nasıl talan ettiğini gözler önüne sermişti. Bu işgal ile yüzyıllar boyunca o toprakların altını, gümüşü, nitrati, kauçuğu, bakırı, petrolü yağmalandı. Bundan da önemlisi Galeano'nun deyimiyle "belleğine el konuldu." Bu yüzden onun tüm çabası "belleği çalınan güzel ülke"nin yeniden belleğine kavuşmasıydı. Sadece yağma tarihini değil buna karşı verilen mücadeleyi, topraklarını savunmak ve özgürlüğü uğruna dağlarda direnleri de yazdı; Tupac Amaru'dan Zapata'ya, "Ben düşmana teslim olmam" diyerek kendini Peru uçurumlarından atan Pedro

Galeano, unutmaya olduğu kadar diktatörlere de karşıydı. Çünkü diktatörler de diktalarını sonsuz kılmak çabalarında en fazla halkların belleğine saldırırlar. Bu nedenle diktatörler de Galeano'yu sevmedi. Önce ülkesi Uruguay'da tutukladılar onu, ardından sürgün ettiler. Galeano, ancak yıllar sonra ülkesine dönebildi. Hikaye Avcısı adlı kitabı ile dünyaya veda eden yazar, direnenler için ardında bir hazine bıraktı.

Loayza'dan Che Guevara'ya, Kızılderililerin "Toprak Ana" dediği Juana Azurduy'dan şair Hidalgo'ya...

Galeano, son kitabına kadar da Amerika kıtasında yitirmeye çalışılan tarihin izini sürdürdü, hikayelerini ortaya çıkardı. Kendisinin önemli bir yer tuttuğu Latin Amerika edebiyatını da doğuş yıllarında şöyle tanımlamıştı: "Latin Amerika'da yavaş yavaş diğerlerinin uyumasına yardım etmeyen, onları uykudan uyandıran; ölümlerimizi gömmeyi değil onları yaşatmayı öneren; külleri süpürmeyi değil, ateşi yakmaya çabalayan bir edebiyat gücü ve biçim kazanıyor. Bu edebiyat muazzam bir savaşçı sözcükler geleneğini sürdürüyor ve zenginleştiriyor. Belki doğmakta olan bu yeni edebiyat, tarihimizin akışını er ya da geç, iyilikle ya da kötülükle radikal bir biçimde değiştirecek olan toplumsal güçlerin güzelliğine layık olmayı başarabilir." (1976)

Ateşten hikayeler

Bu işgalci tarihi deşifre etmesi açısından Ateş Anıları üçlemesi, Galeano'nun kitapları arasında önemli bir yer tutuyor. Bu yazım sürecini de "Latin Amerika'yla sohbet etme çağrısına ölesiye kapılmak" olarak tanımlamış ve sormuştu: "Sanki Amerika bir insanmış, bir kadıymış gibi. Hangi çamurlardan doğdu? Hangi aşk maceralarından, kaç tecavüzden geçti?" Bu üçlemeyi, saçının son tellerini kaybetmeden, oniki parmak ülseri ve disk kayması edinme pahasına bitirmişti. Buna değdi, çünkü bu üçlemeyle işgalcilerin anlattığı ölü tarihten toprak zerresine dek canlı, renkli, sevgi dolu, direnen, dans eden, şarkı söyleyen bir tarih ortaya çıktı. İnsanı, doğayı para uğruna iliğine kadar sömüren sistemi, yol açtığı ve açacağı felaketleri çok iyi çözümledi, gösterdi.

Ancak daha sonra bir kıtayı sınırlı kalmadı. Galeano çalınan bellekleri yeniden diriltmek adına yaptığı çalışmalarını yeryüzünün her kıtasına yaydı. Her kıtada küçük hikayelerle zamanı ve mekan sınırlarını aştı. Sadece insanın belleği değil çalınan, bitkilerin, toprağın belleği de çalınmıştı. Kısa vuruşlarla sömürgecilerin unutturmaya çalıştığı yeryüzü hikayelerini ortaya çıkardı. Bu yüzden o edebiyatın gerillasıdır. Her şeyiyle kendine özgü ve özgür bir tarz ve dil ortaya çıkardı. Zira Galeano da, edebiyatın biçimlerini birbirinden ayıran sınırlar olduğuna inanmıyordu. Edebi kalıplara uyma gibi bir derdi hiç olmadı. Onun hikayeleri direniş mücadeleleri için ilham olmayı sürdürüyorsa eğer, o, hala yaşıyordur. Tıpkı özgürlük için tehlikeli serüvenlere atılan ve hatırlandıkça hep yaşayan bir gerilla gibi. Yeryüzü-

nün kayıp hatıralarının peşinde bir ömür geçirdi.

Galeano'nun hikayelerinde hep direnişleriyle yaşayan savaşçılar, hikayeler anlatan ağaçlar ve kuşlar, kımıldayan topraklar, dağlar vardı. Peru'nun, Şili'nin, Uruguay'ın, Arjantin'in, kıtanın topraklarının duyulmayan sesini dinledi. Galeano, gözlerle görmekten ötesine ulaşabildiği için bunca saklanan hikayeye ulaştı. "Ben bir durumu, bir duyguyu ya da bir düşüncüyü eğer önce gözlerimi kapatıp göremiyorsam onu aktarma yeteneğinden yoksunum" diyordu. Yeryüzünün acıların insanın içinde yankılanmazsa nasıl yazabilir ki?

Unutkanlığın düşmanı

Galeano (1940 - 2015 Montevideo), unutmaya olduğu kadar diktatörlere de karşıydı. Çünkü diktatörler de diktalarını sonsuz kılmak çabalarında en fazla halkların belleğine saldırırlar. Geçtiğimiz yıl yaşamını yitiren yazar John Berger de, onun için şöyle demişti: "Eduardo Galeano yayımlamak, düşmanı yayımlamak gibidir: Yalanların, eşitsizliğin, hepsinden önemlisi de unutkanlığın düşmanını. Suçlarımızı unutturmadiği için ona minnettarız. Onun şefkati yıkıcı, hakikati hiddetli."

Bu nedenle diktatörler de Galeano'yu sevmedi. Önce ülkesi Uruguay'da tutukladılar onu, ardından sürgün ettiler. Komşu Arjantin'e sığınarak, hikayelerini yazmayı sürdürdü. Ancak diktatörler orayı da ele geçince İspanya'ya gitmek zorunda kaldı. Orada da ölüm, uzun yıllar insanlara zulmeden bir diktatöre, iktidarının sonsuz olmadığını hatırlatalı bir yıl olmuştu. Galeano, ancak yıllar sonra ülkesine dönebildi.

Direnenler için ardında bir hazine bıraktı: Tepetaklak, Ve Günler Yürümeye Başladı. Zamanın Ağızları, Yürüyen Kelimeler, Biz Hayır Diyoruz, Helena'nın Rüyalari, Kadınlar, Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri, Aynalar... Ardında sadece kitaplar, öyküler değil, yitik bir belleği ortaya çıkarmanın yolunu, hikayelerin ardından giderek halkların hakikatine ulaşabilmenin direnişini, tüm kötülüklere rağmen yeni bir dünyayı kurmanın umudunu da bıraktı. Eduardo Galeano, Hikaye Avcısı adlı kitabı ile dünyaya veda etti. Onun küçük ama içinde kocaman dünyalar barındıran hikayeleri direnenler için ışık olmaya devam ediyor.

Eduardo Galeano'yu yine en iyi kendi sözleri, yazdıkları, söyledikleri anlatıyor. Bu yüzden son söz de yine ondan olsun: "Hiçbir tarih dilsiz değildir. İstedikleri kadar sahipleninler, bozsunlar, hakkında yalan söyleyinler, insan tarihi çenesini kapalı tutmayı reddeder. Sağırlığa ve cehalete rağmen geçmiş zaman, şimdiki zamanın içinde tiktaklamayı sürdürür."

Zabel MİRKAN

"Bir kadın olarak ilköm yok. Bir kadın olarak bir ilköm olsun istemiyorum. Bir kadın olarak bütün dünya benim ilköm..."

1882'de Londra'da doğan Virginia Woolf, beş çocuklu ailenin dördüncü çocuğuydu. Yaşadığı dönemde kız çocuklarının okula gitmesi hoş karşılanmıyordu, bu yüzden okula gideemedi. İlk öğretim bilgileri babası tarafından verildi. Babasının geniş kütüphanesinden büyük ölçüde yararlanan Virginia, 1895'te ilk yazılarını yayımlamaya başladı. 1904'te Bloomsbury'ye taşındı. Burada içinde birçok entelektüel isim barındıran ve özellikle cinsel kimlikler konusundaki özgürlükçü bakışıyla bilinen Bloomsbury Grubu'yla tanıştı.

1912 yılında Leonard Woolf ile evlendi. Bu evlilik Woolf'un ölümüne kadar devam etti. Leonard Woolf'un Virginia için açtığı yayınevi, Virginia'nın kitaplarını yayımlayabilmesi için önemli bir fırsat oldu. İlk kitabı Dışa Yolculuk 1915'te yayımlandı. 1919'da Gece ve Gündüz, 1922'de ise Jacob'un Odası yayımlandı. 1929'da feminist hareketin öncü kitaplarından biri olan ve kadınlara "Para kazanın, kendinize ait ayrı bir oda ve boş zaman yaratın ve yazın, erkekler ne der diye düşünmeden yazın!" diye seslendiği Kendine Ait Bir Oda yayımlandı.

Dalgalar, Deniz Feneri, Mrs. Dalloway gibi klasikleşmiş kitapları elliden fazla dile çevrilen Woolf, bilinçaltı akışı tekniğini edebiyatta en yetkin biçimde kullanan yazarlardan biri oldu. Edebiyat tarihinin en büyük ve önemli kadın yazarlarından kabul edildi. Yaşamı boyunca birkaç kere intiharı deneyen Woolf, 28 Mart 1941'de, İkinci Dünya Savaşı'nı yarattığı derin karamsarlığın da etkisiyle içinde bulunduğu duruma daha fazla dayanamayıp ceplerini taşlarla doldurarak, evlerinin yakınında bulunan nehre atlayıp intihar etti.

İnsanları karnabaharlara yeğlerim

"İnsanları karnabaharlara yeğlerim," diyor Mrs. Dalloway romanının ilk sayfasında Virginia. 20. yüzyılın en önemli modernist romancılarından biri olarak kabul edilmesini sağlayan bilinçaltı tekniğinin en yetkin örneği olan Mrs. Dalloway, 1925 yılında yayımlandı. Çağdaşlarının ve kendisinden sonra gelen yazarların biçimlerini derinden etkileyen bu anlatı tekniğinin ustalıklı kullandığı ve belki de tekniği şaha kaldırdığı en önemli romanı addedildi bu kitap.

"Dünyanın yaşadığı deneyimin bu geç dönemi hepsinin, bütün insanların içinde bir gözyaşı pınarı doğurmuştu. Gözyaşları ve keder; cesaret ve sabır; tümüyle dik duruşlu ve dirençli bir tavır." Birinci Dünya Savaşı artık bitmiştir ve sıcak bir haziran gündür Londra'da. Clarissa Dalloway, o akşam vereceği büyük partiye hazırlanmaktadır. Aynı gün Hindistan'dan

beklenmedik bir ziyaretçi gelir: Clarissa'nın ilk aşkı Peter Walsh. Onun bu apansız gelişini uzak bir geçmişin anılarını, eski arkadaşlıklarını ve Clarissa'nın gençliğinde yaptığı tercihleri canlandırır zihninde. Bugüne dek örmeye çalıştığı yaşamı bir anda derinden sarsılır. Clarissa şimdi yaşamını, ilişkilerini ve sıradan, tekdüze evliliğini daha derinlikle sorgulayacaktır.

'Mrs. Dalloway olmak; Clarissa bile olmamak'

Clarissa, ilk gençlik yıllarında Peter Walsh'tan kaçsa da Peter'in etkisinden kurtulamamış bir kadın. Hayalleri olan, sosyal becerileri güçlü ve hayli akıllı. Ancak Peter da bir o kadar çetin bir karakter. Her şeyden önce Clarissa'ya göre yetişilmesi gereken bir figür, çünkü Peter bir sosyalist. Sürekli didişen, her şeyi tartışmaya ve paylaşmaya açan bir sosyalist. Clarissa'yla bir çatışmasında şöyle diyor Peter: "Kusursuz bir ev sahibesinin bütün nitelikleri var sende." Clarissa bu sözden sonra ne düşüneceğini tam olarak bilemiyor; ama tüm gece ağlıyor ya da taşındı. Erkeklerin ve hatta sevdiği adamın gözünde olup olabileceği bu mudur şahiden? Kusursuz bir ev sahibesi. Peter'in evlenme teklifini kabul etmez Clarissa, Peter ise her şeyi bırakıp Hindistan'a taşınır. Clarissa'nın hayatındaki yeni dönem ise Mrs. Dalloway olacağı dönemdir.

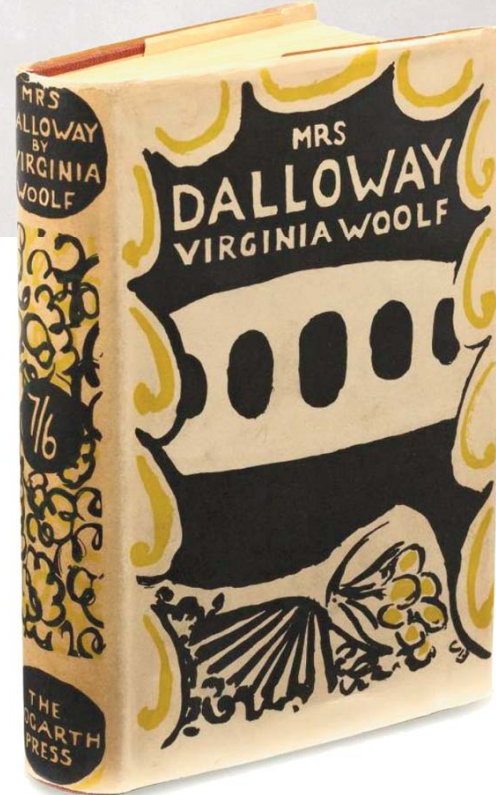
Evin bodrumuna sıkışan Mrs. Dalloway

Richard Dalloway'le evlenir Clarissa. Richard hayli zengin bir iş insanıdır. Her gece özel davetler veren ve kusursuz bir eve sahip bir burjuva. Mrs. Dalloway, Richard ve arkadaşlarına uyum sağlayabilmek için sürekli ev partileri verir. Sosyalitede kabul görebilmesinin tek olanağı olarak bunu görür çünkü. Ancak bu gecelerde Richard'ın karısı olmaktan öteye gidemez İnsanlarla dilediği gibi bir diyalog kuramaz. Aklına Platon okuduğu, Shelley okuduğu ilk gençlik yılları gelir; ama nafile. Artık o evin kusursuz ev sahibesidir ve o evin bodrumuna sıkışıp kalmıştır.

Virginia Woolf'un kendine karakter olarak başta şahiden durgun bir zekâyâ sahip olduğunu düşündüğümüz Mrs. Dalloway'i seçmesi kimilerine ilginç gelebilir. Ancak durum hiç de öyle değil. Woolf, ustalıklı Mrs. Dalloway'in iç dünyasına iner ve yaşadığı tüm karmaşanın nedenini savaş sonrası toplumun uğradığı tahribata, gelişen kapitalizme bağlar. Kitaptaki tüm karakterleri ise Mrs. Dalloway'e... Bir dönemi değil, bir günü anlatsa da roman tam anlamıyla bir dönem ve derinlikli bir toplumsal analizdir.

Körelmesi beklenen bir cevher

Sınıfsal olarak Mrs. Dalloway'in hiçbir sıkıntısı yoktur; ama tam da bu sınıfsal konumu yüzünden o kadar yalnızlaştırılmış ve kendine yabancılaşmıştır ki hiçbir şey tatmin etmez onu. Üretim katılmayan, tüm gün evde olan bir insanı ne tatmin edebilir? Çalışan demir işçiler gibi sözlerin yüceltildiği top-

lumlarda üretime katılmayan birey daha da yalnızlaşır. Keza Mrs. Dalloway ev içi üretime katılmak istese de kapitalizm çoktan onun işlerini başkalarına veya başka nesnelere yapacak gücü, kudreti kendinde bulmuştur. Ev içi üretim yardımcıları, diğer işler ise mutfak robotları veya başka gereçlerle halledilir. Mrs. Dalloway, tüm yeteneği elinden alınmış ve körelmesi beklenen bir cevher gibi ihtişamı, evinin salonunda oturmaktadır şimdi.

Cadı diye yakıldığımız dönemlerden miras

Romanda zaman mefhumu o denli ustalıklı kullanılmıştır ki, bir tam gün olduğunu ısrarlı takip etmediğinizde kaçırabileceğiniz anlar var. Saatler, çizgiler ve tik tak... Zamanı bu kadar ustalıklı kullanabilmek için zamanın içinde hapsolmuş bir karakter gerekiyor size ya da tüm günleri tek bir aynı gün gibi geçen biri. Mrs. Dalloway her iki önmeye de uygun. Yaşamındaki bütün günleri aynı geçiyor, üstelik istemeyeceği kadar zenginliğe, şahane bir eve ve yüksek mevkilerdeki tanıklara rağmen. Burjuva sınıfına mensup insanlarda dahi bu denli etki eden mutsuzluk, savaşta yaşamını kaybedenlerin yakınlarına ya da varını yoğunu yitiren insanlara nasıl zuhur etmiştir? Kitapta bunun ne'liğine dair bir şey vermiyor Woolf; ancak siz bir okur olarak zaten diğerlerinin yaşamını düşünmekten alıkoyamıyorsunuz kendinizi.

Woolf'un tercihi ise bilinçli. Zevk ve sefa içinde yaşadığı düşünülen, burjuvaların içinde dahi kabul görmeyen başka bir gerçekliği aktarıyor bize Mrs. Dalloway özelinde: Kadın olmak. Bu yakıcı gerçekliğin vurgusundan kaçamayalım kitabı okurken. Uçağımız, gemimiz, roketimiz, tarlamız, bağımız bahçemiz bile olsa günün sonunda evdeki bir hayaleten farkı olmayan ve eşinin soyadıyla çağrılan insanları biz çünkü. Cadı diye yakıldığımız dönemlerden miras bir lanet hep üzerimizde...

Arundhati Roy ve Sömürgecilik

► Sömürgecilik ve sömürgeciliğin oluşturduğu zıtlıklar, hiyerarşiler, milliyetçilik ile birlikte devam etmiş ve ulus devlet tüm verdiği sözlere rağmen uğruna dövülmüş olan kadınların, köylülerin, yoksulların hayatını bir gıdım güzelleştirmemiştir. Post-kolonyel edebiyat istemekten bir türlü vazgeçemediklerinizin zulmünü anlatan bir eleştiri türüdür; milletin, devletin, aşkın, iktidarın, kalkınmanın..

Nazan ÜSTÜNDAĞ

"Tarih evimizi işgal ettiler" diye anlatır sömürgeciliği, Arundhati Roy'un yarattığı çocuk kahraman. Tarih evi işgal edilmiş bir halkın gelecekle ilgili düşleri artık hep başkasının çoktan yarattığı, bir bugünün türevi olarak kalmaya mahkum olacaktır. Roy o halkın bundan dolayı midir bilinmez, ne kadar acımasız ve yıkıcı olduğunu anlatacak, güçlü kalemiyle sömürgeleştirilmiş bir halkın kurduğu ulus devletin çürütücü etkisinin resmini çizecektir.

Hindistan'da 1990'lı ve 2000'li yıllarda ardi ardına sömürgeciliği ve sömürgecilik sonrasını anlatan kitaplar yazılmaya başlandı. Arundhati Roy ismini bu dönemde yazdığı Küçük Şeylerin Tanrısı'yla duyurdu.

Arundhati Roy'un parçası olduğu sömürge sonrası üçüncü dünyanın ürettiği ve edebiyat dünyasını baştan başa sallayan ikinci dalgaydı.

Dalganın birincisi Latin Amerika çıkışı "büyük gerçekçilik" akımıydı. Büyük gerçekçilik, Latin Amerika'da cunta, askeri darbeler, Amerikan emperyalizmi, siyasi kıyımlar ve yerli halkların katliamının kaskacında gerçekleşen ve gündelik hayatın tamamını etkileyen bir şiddet içerisinde yaşamının anlatı diliydi.

Bu şiddete rağmen insanlar hayatta kalıyor, seviyor, aşık oluyor, dayanıyor ve ayaklarının altından vahşetle silip süpürülen gündeliklerini korumaya, yaşamı tekrar yeşertmeye çalışıyorlardı. Acımasızlığın ve kadersizliğin kanıksanışı ve bu kanıksanışın göbeğinde vahşet alanlarının tekrar ev yapılmasının anlatılması ancak büyük gerçekçilikle, büyü ile eylemin, kader ile lanetin ayrıtırlamaz biçimde birbirine karıştığı bir kurguyla oluyordu. Büyük gerçekçilik solun dili olduğu kadar erkeğin de diliydi ve hayalleri bir çırpıda ve olabildiğince kuvvetli bir saldırıyla yıkılmış erkek-geçliğin tekrar hatırlamasının ve hayal kurmasının yoluydu.

Başına gelen şiddete mesafe almaya ve deneyimine dil vermeye çalışan bu edebiyatta, tüm suç erikşin faşizmine yüklenmiş ve bunun sonucunda kadınların ataerkillik içindeki ezilişi kadın-erkek meselesinden çıkartılmış ve hane reisi ile tüm değerleri arasında yaşanan bir gerilime indirgenmişti. Böylesi bir dili mesken tutabilmeyi başarmış çok az kadın oldu. Bunlardan biri Isabel Allende'ydı. Hatırlamaya değer.

Dünyada büyük gerçekçilik batının müdahalesiyle "buğulu gerçekçilik" diyebileceği-miz berbat bir edebiyata çok kısa zamanda evrildi.

Türkiye'nin edebiyatını topyekün etkileyen ve sığlaştıran bu akım acı anlatısı ve acıya empatiye davet şeklinde özetlenebilir. Şiddeti ve faili yoklaştıran, onun yerine acıyı ikame eden; "orada uzakta bir çocuk gördüm, mahvoldum" cinnetiyle acıyı anlatarak, acıyı anlatanı hukuk alanında liberal bir iç çekişle içerebileceğini var sayan bu edebiyat ne şanslılar ki Güney Asya'ya fazla uğramadı.

Dünya edebiyatını ikinci kez dalgalandıran üçüncü edebiyat akımı Hindistan'dan çıktı. Post-kolonyel (sömürge sonrası) diyebileceğimiz bu edebiyatın öncüler arasında Salman Rushdi veya Vikram Seth gibi isimler bulunsa da, bu edebiyatın üçüncü dünyalı bir kadın sesinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı söylenmeli.

Post-kolonyel edebiyat sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası ortaya çıkan milliyetçiliğin, devlet, sermaye ve erkek şiddeti ile yaraladığı hayatların bir sözlüğü, bir ontolojisi gibidir. Sömürgecilik ve sömürgeciliğin oluşturduğu zıtlıklar, hiyerarşiler, milliyetçilik ile birlikte devam etmiş ve ulus devlet tüm verdiği sözlere rağmen uğruna dövülmüş olan kadınların, köylülerin, yoksulların hayatını bir gıdım güzelleştirmemiştir. Post-kolonyel edebiyat istemekten bir türlü vazgeçemediklerinizin zulmünü anlatan bir eleştiri türüdür; milletin, devletin, aşkın, iktidarın, kalkınmanın...

Ayrıca Arundhati Roy'un dilinde en etkin halini bulan bir beden anlatısıdır post-kolonyel edebiyat. Bir kadının parçalanmış bedeni Hindistan haritası üzerinde yer alır; annesi kızınca bir çocuğun yüreğinde annesinin ses hacmi kadar bir boşluk açılır, karında önce kelebekler uçar sonra bir bir boyunları kopartılır o kelebeklerin.

Arundhati Roy, sadece yarattığı edebiyat sebebiyle değil duruşuyla da iz bırakan bir yazar. Hindistan'da nükleer deneylere, Pakistan'la gerilime, baskı rejimine, doğa yıkımına karşı çıktı. Gözaltına alındı, tutuklandı, linç kampanyaları yaşadı. Maoocu isyancılarla yürüdü, yaşamlarını kaleme aldı. Tarih evimiz işgal edildikten sonra türevleşmiş hayallerimizde istemekten bir türlü vazgeçemediklerimizin hikayesini anlatmakla kalmadı, elinden geldiğince başka türlü hayal kurmaya çalışanların da yoldaşı oldu.

Aydın ORAK

‘İnsanlarla Oynamamalı...’

Aydın ORAK

*“İnsanlarla oynamamalı.
Bir yerleri var. Bir ince yerleri.
İşte oraya değmemeli.”*

İNCE MEMED

“En güzel şiir, barıştır” diyen koca yürek, koca dağ Yaşar Kemal, yaşadığı yüzyıldan bundan sonraki yüzyıllara belki de bin yıllara kalacak büyük bir edebiyat dehasıdır. Nasıl ki ozanlar, abdallar, dengbêjler sözlü edebiyatın taşıyıcısı konumundaydı, bugün de Yaşar Kemal o sözlü geleneği ilk başlarda sözlü olarak devam etse de, kanından canından terinden damlatarak kağıda damıtıp ölümsüzleştirmeyi erken kavradı ve yazdı. Hep yazdı. Kah duyduklarını, kah gördüklerini kendi tarifsiz evreninde evirdi, çevirdi, pişirdi ve tıpkı hiçbir ağacın kağıda dönüşen sayfasına, kurşun kalemine ayıp etmeden nakış nakış nakış etti. Ve bugün tüm insanlığa armağan etti.

Yaşar Kemal ile, 2005 yılında çalıştığım gazetede, onunla yapmak istediğim bir röportaj vesilesiyle tanıştık. Sohbetimiz, muhabbetimiz sırasında onun geleneksel ve modern bir araya getiren dengbêj olduğunu gördüm. Ailesinin Van’dan Çukurova’ya göç etmesi ve İskan Kanunu Başkanı’nın Ermenilerden kalan konağı Kürtoğlu dediği babasına vermek istemesi, babasının da Ermeni evi olduğu için kabul etmeme yürekliliğini “Yuvası yıkılan kuşun yuvası başka kuşa hayretmez” sözleriyle reddetmesi ilk ailevi tavır olarak görülebilir.

Teneke’yi göremedi

Yaşar Kemal’in Teneke adlı tiyatro oyununu 2006 yılında Kürtçe’ye çevirip yayınladım. Her görüşmemizde bu oyunu ne zaman sahneye çeğimi sorardı. Fakat oyunun Kürtçe olması ve kadrosunun geniş olması nedeniyle bir türlü iki yakayı bir araya getiremediğimi söyledim. Maalesef onun yazdığı oyunu kendi anadiliyle sahnelenmesini göremedi. O yaşıyorken sahneyemedim. Fakat bir gün bu oyunu onun anadili olan Kürtçe ile sahneye çeğime dair ona söz verdim ve bu sözü yerine getirmek için elimden geleni yapacağım.

En son kuşak doğayı deneyimledi

Yaşar Kemal yaşadığı dönemde ve benim onunla olan 10

yıllık muhabbetimde gerek yüz yüze gerekse telefonla birçok şey öğrendim. O, bu dünyada yaşayan en son kuşak doğayı deneyimlemiş ve bugün bize tüm ayrıntılarıyla aktarmış edebiyat dehasıdır. Tüm eserleri insanlığa verilen birer ibret ve ders niteliğindedir. “Kitaplarını okuyanlar insan öldürememeli, zulüm edememeli, barışçıl olmalı...” demesi bize bu dersi fazlasıyla veriyor.

Bugüne kadar eserlerini okumamış olmakla ona ne büyük haksızlık ettiğimizi anladım. Okumadığımız dünya klasiği yok neredeyse; Dostoyevski, Çehov, Tolstoy... Fakat insan psikolojisinin, sosyolojisinin ve karakter yaratımının en ince detayına kadar – keskinlikle - dünya klasiği niteliğinde eserler olduğunu geç de olsa görmek gerekiyor. Kendisinin de dediği gibi roman insan psikolojisini işler. Fakat o, bu insan psikolojisini coğrafya ve doğanın içinden getirip eserinin zirvesinde tamamlıyor.

Yaşar Kemal’i 2015 yılında kaybettik. Cenazesinde insanların umutlarını gözlerimle gördüm. “Bitmedi daha sürüyor o kavga...” İşte umudun ismi şiirdeki bu cümleydi. Ve hala sürüyor bu umut, bu kavga.

‘İnce Memed geçiyor’

Onunla ilk görüşmemizi anımsadım. İstanbul Harbiye’de oturduğumuz yerden kalkıp onu taksiye bindirmek üzere yürüdük, yürüdük, yürüdük. Koluma girmiş, türlü şakalar, espriler, fıkralar anlatırken, insanların onu işaret ederek, “İnce Memed geçiyor” demelerini anımsadım. O ki sanki onca eserin babası değil, sanki dünyayı algılamamıza eserleriyle katkı sunan değil, İnce Memed’i zulme karşı başkaldıran o değişmiş gibi usul usul neşe içinde yürüyorduk, umuda doğru...

Mezopotamya’nın yaşayan efsanesiydi

Yaşar Kemal’i sonsuzluğa uğurladık. Fakat telefon rehberimde hala ismi kayıtlıdır. Bir süre sonra onu aramak istedim. Telefonumu çıkardım. Gayri ihtiyari Yaşar Kemal ismine bastım, aradım. Sonra birden kapattım. Onu sonsuzluğa uğurladığımızı unutmuşum. Onunla sohbet etmek, o dev insan abidesini görmek istiyordum. Fakat yok. Onu özlediğimi anımsadım. Eve döndüm. Kitaplarını okumaya başladım. Videolarını taradım. Uzun uzun beraber çektiğimiz fotoğraflara, gençlik fotoğraflarına, Ara Güler’in onu çektiklerine baktım. Ve

onun belgesel filmini yapmaya karar verdim. Biyografisini film yapıp zaman zaman izleyip özlem gidermek için başladım yapmaya. Filmin ismi Yaşar Kemal Efsanesi. Çünkü o tüm destan, hikâye, çitrok, kilam tüm bu coğrafyanın, Mezopotamya’nın, Anadolu’nun yaşayan efsanesiydi. Bu efsaneyi yaşatmak ilerilere taşımak gerekiyordu.

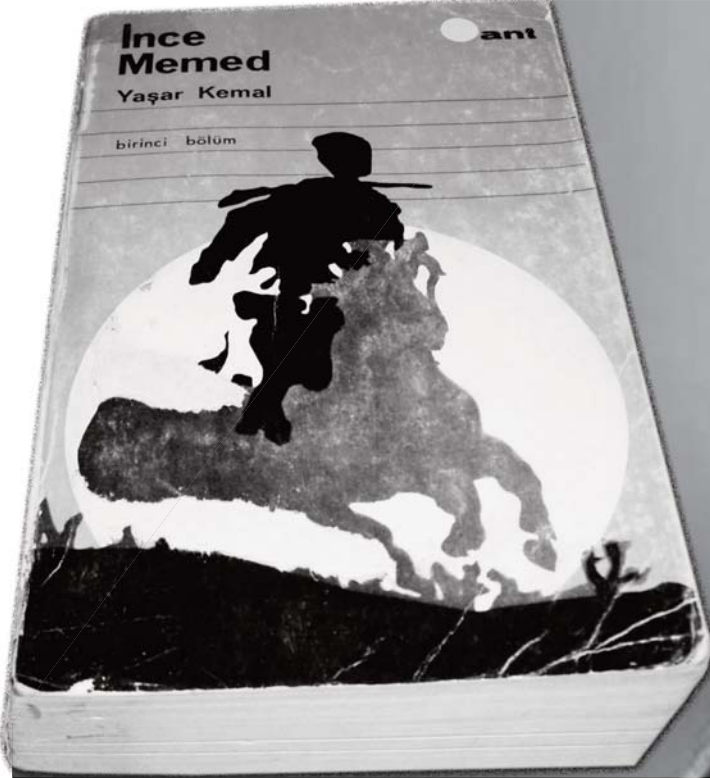
Ne kadar da çok insana değmiş

Meğer onu hiç tanıımıyordum. Babasının üvey kardeşi tarafından öldürülmesi ve sonrasında 4 buçuk yaşında kekeme olması, bir kurban kesiminde bıçağın kayıp gözüne saplanması, çocukluğunda Kürtlerin en büyük dengbêji Evdalê Zeyniké’nin evlerine gelmiş olması, Yılmaz Güney’in sinemaya başlamasına vesile olması, Ara Güler, Zülfü Livaneli, Atif Yılmaz, Türkan Şoray... Türkiye ve dünyada değmediği neredeyse tek bir insanın olmaması... Ne kadar da çok insana değmiş.

İnce Memed’in hikayesi

Yaşar Kemal Efsanesi filmini yaparken onunla ilgili çok şey öğrendim. Örneğin İnce Memed. Adanalı bir tarihçi İnce Memed’in gerçekten yaşayan ve eşkiya olan Safiye Memed adında birinin hikâyesinin üstüne bu eseri kurduğunu söyler: “Yaşar Kemal burada kaldığı zamanlar buraya gelirdi. Bu bahçede benden eşkiyaları sorardı, ben anlatırdım. O da kurşun kalemle bir kâğıda yazardı. İnce Memed diye bahsedilen kişinin aslında bu köyde eşkiyalık yapan Safiye Memed olduğu... Ama tabii romanda sembolik bir isim olarak İnce Memed ismini tercih etmiş Yaşar Kemal. Yani anlatılan kişi Safiye Memed, bu köyden.”

Fakat Yaşar Kemal 1946-47 yıllarında roman denemelerine başladığını, İnce Memed’in de bunlar arasında olduğunu söyler. “1951 yılında İstanbul’a geldiğimde İnce Memed’ten bir sayfa bile elimde yoktu. Ama konu olduğu gibi kafamdaydı. Yazmak istiyordum. 1953 yılının o dehşet, görülmemiş kışı başlamasın mı? Bizde küçük bir çini sobadan başka bir şey yoktu. Aşağıdaki evin sobasının bacası bizim duvarın ortasından geçiyor. Tilda (eşi) yatağında oturuyor. Belini bacanın geçtiği sıcak duvara yaslıyor, orda kitap okuyor. Ben de Erzurum’dan aldığım kalın eldivenler elimde, İnce Memed’i yazmaya çalışıyorum. —————>

Çok soğuktu. Yeryüzü gökyüzü dondu. İstanbullular boğaza inip, buzların üstüne binip resimler çektirdiler. Bu karda kışta, buz gibi evde, üç ayda İnce Memed'i bitirdim."

Önce film senaryosu olarak

Paraya ihtiyacı olduğu bir dönemde tanıdığı filmler çeviren bir sinemacı, ondan senaryo ister. Abidin Dino ile bir iki senaryoda çalışmışlar. Filmciye İnce Memed'in konusunu anlatır. Ona "bunu yaz, sana üç bin lira veririm" der. O da bir ayda senaryoyu yazıp adama verir. İnce Memed'in romanını yazmadan önce film senaryosu olarak yazar. Adam gider, bir daha ona ulaşamaz. Film çekilemez. Yakın dostu Orhan Kemal Yeşilçam'la ilişkiye girmiş, harıl harıl senaryolar yazıyordu. O da yavaştan başlayacağım diye ayak yapar.

20 yıl süren yılan hikayesi

1964'de Amerikan Fox şirketi ondan İnce Memed'i filme çekme hakkını ister. Anlaşırlar, sözleşmeler imzalanır. Böylece yaklaşık 20 yıl sürecek bir yılan hikâyesi başlamış olur. Film 1965'te Çukurova ve Toroslarda çekilecekti. Senaryoyu Korkunç Koleksiyoncu filmi'nin senaristi Stanley Mann kaleme alır. Bu senaryoyla Türkiye'de ilgili makamlara başvurular yapılır.

Başvuru kabul edilmez. Şirketin sahiplerinden biri gelir, dönemin başbakanıyla görüşür. Ve Türkiye'de film çekilemeyeceği yanıtını alır. Şirket senaryoyu başkalarına tekrar yazdırır ve başvurular yapılır. Yine "çekilemez" denir. Hiçbir hükümet filmi Türkiye'de çekilmesine izin vermez. Hiçbir dönemde senaryo sansür kurulundan geçmez. Sonra yapım hakkı Peter Ustinov'a geçer. Film Yugoslavya'da çekilir. Doğrusu sinemanın 6 milyon dolar harcanan İnce Memed'ine yazık olur. Çok kötü bir film ortaya çıkar.

Bir ağa gider, başka bir ağa gelir

İnce Memed eseri, sosyalizmin toprakla buluşmuş halidir. Neden bu kadar bu eserden korkulduğu şu sözlerden anlaşılıyor: İnce Memed ağayı öldürmeye gittiğinde; "Beni öldürmen neye yarar; bir ağa gider, başka bir ağa gelir" der. "Olsun" diye karşılık verir İnce Memed; "Benim yerime de başka bir İnce Memed gelir."

Egemen ihlalden etiğe: Suç ve Ceza üzerine

■ Fyodor Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza" kitabı üzerine tartışmalar ikili bir hat izler. Bir yanda modern hukukun ve modern devletin köklerinde yatan kurucu şiddet tartışması yürürken, bir yandan da etik bir kategori ile hukuksal bir kategorinin birbirine iyice yaklaşarak aralarındaki ayrımların bulanıklaştığı bir bölgede 'suç' denilen şey tartışılır. Bu nedenle bu metni son derece yoğun bir siyasal teoloji metni olarak okumak da mümkündür.

Üzerine binlerce değerlendirme yazılmış bir metin hakkında yazmak kolay değil. Üstelik bu değerlendirmelerin her biri bir diğerinden kıymetliken insan yine de yazmaya yelteniyorsa, en azından benim durumumda, bu şimdiki kadar yazılmış bütün diğer değerlendirmeleri aşma arzusunun kaynaklanmıyor elbette. Kendi adıma, bu dev metni, Suç ve Ceza'yı bir deneyim envanteriyle buluşturmak, becerebilsem bu ikisini bir diyaloga sokmak arzusunda. Kendimizi Raskolnikov gibi bir karaktere neden bu kadar benzer ve bazen de bu kadar hissediyoruz? Özellikle de çok hızlı ve çok çarpık bir modernleşme sürecinden geçmiş olan biz Kürdistanlılar?..

Leo Strauss durmaksızın Antik Yunan'a, özellikle de Platon ve Aristoteles'e dönmek zorunda oluşumuzu, yalnızca, bütün asli siyasal kavramlarımızın temellerinin onlar tarafından atılmış olmasına değil; ayrıca siyasetin tam da doğum anına tanıklık ettikleri için gördükleri şeyi doğrudan görmüş olmalarına ve bizim de bu türlü bir dolaylı bakıştan öğreneceğimiz hala çok şeyin var olduğuna bağlıyordu. Siyaset teorisi ve siyaset felsefesi bakımından elbette tartışmaya açık bir yanı var bunun; fakat analogik bir değeri de var, okumakta olduğunuz yazı açısından. Ben de Çehov, Tolstoy, Dostoyevski gibi yazarların bir kır toplumu olmaktan çok hızlı bir biçimde çıkıp modern bir topluma dönüşen bir toplumu ilk ortaya çıktığı haliyle ve doğrudan bir bakışla gördükleri kanısındayım. Avrupa'da olduğu gibi kent merkezli, kent içinden yavaş ve kademeli gelişen, uzun bir zamana yayılan bir modernleşme değil bu. Aniden gerçekleşen, insanları bir anda ve kendisi karşısında donanımsızken yakalayan, afallatan, başlarına gelen şeyi kavramanın bir hayli güç olduğu bir konuma itiveren, şaşkın ve belki biraz da dilsiz bırakan bir modernleşme... Öyle ya, Avrupa proletaryasının ilk üyeleri toplu üretimle rekabet edemeyen kentli zanaatkarlardan oluşurken Rusya'nın ilk proleterleri bile büyük oranda kentlere akın etmiş köylülerden oluşuyordu. Avrupa'daki kendiliğinden proleter harekete ile Rusya'da Lenin'in 'işçi sınıfına dışarıdan bilinç götüren aygıt olarak parti öncülüğü' arasındaki ayrımın temeli, biraz da buraya gömülüdür.

Peki, neden Suç ve Ceza? Çünkü Tanrı bu topraklarda bir anda ölmüş, ölümünü de herkes görmüştür. Yani Nietzsche gibi şatafatlı bir tellala gerek kalmamıştır bunu duyurmak için. Yani Tanrı Avrupa'da o kadar yavaş ölmüştür ki insanlar farkına bile varamadıklarından örneğin bir Nietzsche'nin çıkıp bunu ilan etmesi gerekmiştir. "E nasıl olur da Raskolnikov inanan bir Hıristiyan'a dönüşür o halde?" gibi bir soru sorulabilir. Çünkü Raskolnikov ya da daha doğrusu Dostoyevski, bu ölümün tam da siyasal ve etik sonuçlarının farkındadır; tehlikeli bir şeyler söz konusudur orada. Her ölenin yeri boş kalır ve tehlike de o boş yeri birilerinin doldurmaya kalkışmasıdır.

İkili bir hat izler Suç ve Ceza'nın temel tartışmaları. Bir yanda modern hukukun ve modern devletin köklerinde yatan kurucu şiddet tartışması yürürken, bir yandan da etik

Abdurrahman AYDIN

bir kategori ile hukuksal bir kategorinin birbirine iyice yaklaşarak aralarındaki ayrımların bulanıklaştığı bir bölgede 'suç' denilen şey tartışılır. Bu nedenle bu metni son derece yoğun bir siyasal teoloji metni olarak okumak da mümkündür. Bendenizi tanıyanlar, Kant'ı bir teolog olarak ve Dostoyevski'yi de bir filozof olarak okuduğumu bilmektedirler.

Siyasal teolojik olduğunu düşündüğüm hat içerisinde Raskolnikov'un bir insanın hayatının yaşamaya değer bir hayat olup olmadığı üzerine bir karar verdiğini izliyoruz. Üstelik Dostoyevski, okurunu da bu yargının içerisine çekiyor. Gerçekten de rehineci, tefeci yaşlı kadını öyle bir betimliyor ki okuyan kimsenin o kadının ölümüne üzüldüğünü zannetmiyorum. Hukukun ve yasanın temeli üzerine yazmış olduğu makaleye katılsak da katılmasak da Raskolnikov ile okurun fikir ayrılığı başlıyorsa eğer, söz konusu makaleyle başlıyor; kadının öldürülmesiyle değil. Ama kritik eşik yine de kadının ölümü; çünkü en nihayetinde, kim olursa olsun, bir hayatın yaşamaya değer bir hayat olduğuna karar vererek, soğuk denilebilecek bir öldürme pratiğini benimseyebiliyorsa insan, bu, kendisini Tanrı yerine koymaya başladığı anlamına gelir. Neden? Çünkü Tanrı ölmüştür; yeri boş kalmamalıdır. Uzun erimli devlet egemenliği meselesinin kısa hikayesidir bu.

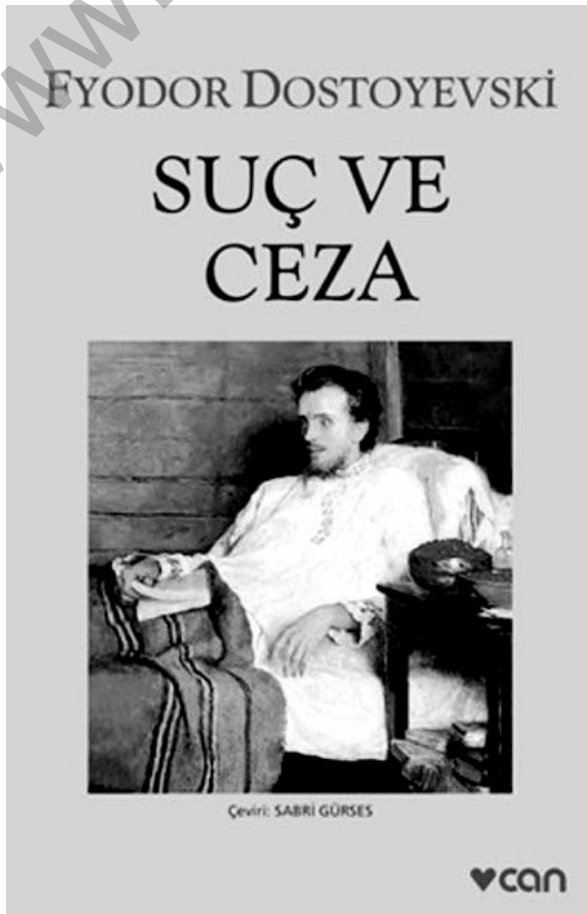
Raskolnikov, makalesinde sıradan insanlar ile olağanüstü insanlar arasında bir ayrıma gitmiş; sıradan insanları yasalara

boyun eğen, zaten başka türlü elinden gelmeyen insanlar olarak kodlamış, buna karşılık olağanüstü insanları yasalara aykırı davranabilecek kimseler olarak işaretlemiştir: Napolyon gibi. Genç Raskolnikov'un kafa karışıklığına karşın Dostoyevski iki şeyin farkındadır: 1-) Her türlü hukukun ve devletin kökeninde yasa değil, şiddet vardır [kurucu şiddet] ve 2-) Tam da bu nedenle o devletin egemeni kendi koyduğu hukuku pekala askıya alabilir.

Kitabın ilerleyen kısımlarındaki çeşitli tartışmalara bakılırsa, Raskolnikov kendi teorisini doğrulamak için öldürmüştür tefeci kadını. Sonra yine yaşadığı vicdan azabı nedeniyle kendisine kızarken görürüz onu. Teorisinin ardınca gidemeyen bir korkak olduğunu düşünerek kız kendisine. Fakat yine kendisinin hesaba katmadığı bir şey vardır: Burjuva dünyasının bütün o sahte yüzlerini açıkça ortaya dökerken, temas ettiği neredeyse herkesin maskesini düşürürken, sahip olduğu bütün parayı yoksulluk ve sefalet içinde yaşayan, ama sevgilerinden hakiki olduklarına gözleriyle tanıklık ettiği insanlara verir. Raskolnikov'un kız kardeşiyle evlenmek isteyen paralı avukatın "Kızının fahişelik yapmasına dayanmayıp, utancından intihar etmiştir" dediği adam, neredeyse bütün kemikleri kırılmışken, kalan son gücünü kızına sarılma çabası için kullanır mesela. Raskolnikov bütün bunlara son derece duyarlıdır ve unuttuğu bir şey vardır elbette: Egemen şiddet ya da dilerseniz yasa koyucu şiddet açısından bu insanlar, harcanabilirler listesinin en tepesindeki insanlardır. Egemenlik zengin öldürmekle değil, zengin yaratmakla olur oysa.

Orduları olmayan Raskolnikov'un cinayeti, bir siyasal egemenlik biçiminin öldürme tarzından çok uzak olan cinayeti, Raskolnikov'un kendi zihninde hukuksal bir mesele olmaktan çıkarak etik bir mesele olmaya doğru ilerler. En nihayetinde onunki egemen bir şiddet değildir. Üstelik de bu berbat deneyimden egemen şiddetin nasıl da pis, kirli bir şey olduğunu öğrenecek çıkmıştır. Egemen şiddet harcanabilir olanları da inşa eder çünkü.

Raskolnikov'un şiddetinin örneğin Fanon'un şiddeti gibi olmaması sahici bir suçluluk duygusunun oluşumuna yol açar. Elbette bunda Sonya'nın payını da unutmamak gerekir, ama yine de Raskolnikov'da zaten mevcut bir şeyler olmasa Sonya'nın bir şeyi tetikleme de mümkün olmazdı. Sahici bir suçluluk duygusu ise yine sahici bir bağışlanmanın arayışına girer. Çünkü hayatını geri istemektedir ve bir hayalet sürekli kendisine musallat olurken mümkün değildir bu. Ama için için şunun da farkındadır Raskolnikov: Tam da Tanrı ölmüş olduğu için, bir Tanrı var olmadığı için değil, ölmüş olduğu için mümkün olmuş bir edimin dünyevi bir bağışlayıcısı da yoktur. Ama Raskolnikov bağışlanmak dileğindedir ve bağışlanabilmesi için de önce suçun suç olması gerekmiştir. Pek çoklarının sandığının aksine, suç, hukuksal bir kategori değil, etik bir kategoridir. Kişi gerçek anlamda sorumluluğunu üstlenmedikçe ortaya en fazlasından bir tür egemen yasadır çıkar. Bağışlayıcı merci de ölmüş olduğuna göre nerede aramak gerekir onu? Belki bir inançlı kimsede, Sonya gibi. Yine belki de kitapta geçen Yeni Ahit alıntısının Lazarus'un dirilişi meselesiyle ilgili olması da bu nedenledir. Kim bilebilir ki?

Koltuğun sağı solu!

Hans Fallada ya da asıl adıyla Rudolf Wilhelm Friedrich Ditzen yazarlığı ve yaşamının sınır dışına çıkardığı eserleriyle apayrı bir edebi çehre sunar. Bu nedenle Fallada'nın modern Alman edebiyatında güç gösterisi yapan eserlerindeki teori dokunaklıdır. Birçok kitaba imza atan Fallada, 'Herkes Yalnız Ölür', 'Köylüler Kodamanlar ve Bombalar' gibi kitapları ile de yazarlığını tartışmasız kılar.

Behice F. DEMİR

Almanya, uygarlığa (özellikle Avrupa'daki diğer ülkelere göre) hep sonradan yetişen ve yetiştirilerek uygarlığı dengeleyen ülke. Sakin, çalışkan ve uzun vadeli ülkü mühendisliği. Son iki asırda Almanyasız günü yoktur tarihin. Girdiği her savaşı savaşıla bitiren, her tecrübeyi yaşamsal kalkınmaya dönüştüren mucizevi bir kültür. Kuşkusuz pek çok ülke tarihin etkisine tutulur ancak, Almanya tarihe tutunur. Zira herşeyden çok ülke olabilmeyi çabucak başaran bir Alman tutunmasıdır bu. Bunu dolduran düşünce, ekonomi, kültür, diplomasi ve uluslararası kimlik gücü var. Ülke olabilmeyi çabuk başaran zihni hep atılmadadır. Benzer bir atılımı Alman felsefe ve edebiyatında da görmek mümkün. İngiliz ve Fransız edebiyat kuşağı, iki Amerikan kültürünün ortasında kendi başına yükselen bir Alman edebiyatı yeni çağın hazinelerinden sayılır. Üstelik politik tarihindeki pek çok toplumsal gerilime rağmen. Modern Alman yazarlarının çoğunda bu durum üstü kapalı bir gurur ve hüzün anısı olarak tasvir edilir, Alman ruhunun kaldığı yerden yola devam etmesi bireysel olarak tavsiye edilir.

Alman edebiyatında pek çok edebiyattan biraz fazla olarak kahramanlar toplum şartlarının içine itilir, toplumun ani, anlık refleksleri ortaya serilir ve bireylerin reel politika ile etkileşimleri resmedilir. Mann, Dublin, Fallada bu konuda diğerlerine nazaran biraz daha sivirmeyi de sevmiş gibi eserleri, kahramanlarıyla bu toplumsal aurayı okurlarına çitlatır. Ancak bireysel ve yazımsal yazgısı ile Hans Fallada istemese de diğerlerinden bir kaç adım öne çıkar.

Hans Fallada ya da asıl adıyla Rudolf Wilhelm Friedrich Ditzen yazarlığı ve yaşamının sınır dışına çıkardığı eserleriyle apayrı bir edebi çehre sunar. Bu nedenle Fallada'nın modern Alman edebiyatında güç gösterisi yapan eserlerindeki teori dokunaklıdır. Fallada, yazarlığı bireyselliğinin çok üstüne çıkmış biridir. Zira bireysel yaşamının zorlu çıkıntıları onu olabildiğince yorarken yazarlığını da bir o kadar yükseltmiştir. Fallada, "Küçük Adam Ne Oldu Sana", "Ayyaş", "Herkes Yalnız Ölür", "Kurtlar Sofrasında", "Köylüler, Kodamanlar ve Bombalar" adlı kitaplarıyla Alman

edebiyatında yerini alırken, Herkes Yalnız Ölür, Köylüler Kodamanlar ve Bombalar adlı kitapları onun yazarlığını tartışmasız kılar.

Köylüler, Kodamanlar ve Bombalar elbette pek çok çağdaş gibi çağın edebi erozyon ve alüvyonlarına sahne olay ve kişilere yaslanarak yazılmıştır. Ancak bu sahneyi farklı kılan Alman ülkesinin dünyayı sarmış politik dinamikleri, ekonomik ihtirası, politik partileri ve Alman karakterinin bitmez tükenmez iç denge disiplini. Fallada (1893 Greifswald-1947 Berlin), Köylüler, Kodamanlar ve Bombalar da işte bu dört kritik gerçeği taşra, sivil örgütler, kentin dengesi, iktidar blokları, ticari akış ve medya dünyasının içinde olduğu 1920'ler Almanyası'nı romanına çekmektedir. Bu çekim Alman edebiyatının ulusal birikim rezervini ve karakterlerinin bilinç kıvamını da içermektedir. Köylüler, Kodamanlar ve Bombalar küçük bir kent olan Altholm'de yerel iktidar gücünün inisiyatifi ve etrafında gelişen olayları taşra dinamiği ve medya gücü aracılığıyla gelişen çok kollu bir iktidar çatışmasını konu edinmektedir. Dönemin national (ulusal) ve antinational çatışmasının sivirmeye başlanması, tarafların güç etkisi etrafında uzlaşısı, medya, taşra, esnaf ve ticare-

tin bu reel politikanın ikiyüzlülüğünü açıklıkla yazar. Kentteki politik güçlere hitap eden çeşitli yerel medya ağları etrafındaki komplo, şantaj, sansür, manipülasyon ve iktidar gücünün belirleyiciliği Fallada'nın yazarlığında geçmişten günümüze doğru ölümsüz bir öngörüye de adaydır.

Gareis karakteri reel politiktir

"Hava karardığında yola koyulan belediye Başkanı (Gareis) düşünüyor" şimdi geri mi çekileyim! Görevi bırakayım mı? Hayır, koltuğuma iyice yapışacağım. Başkaları benden çok daha hata yaptı."

Köylüler Kodamanlar ve Bombalar'da bütün kahramanlar bir büyük reel politik oyuncusudur. Her biri geldiği mesleki, politik duruş, sosyo kültür, sınıf ve iktidar bileşenin yılmaz prototipidir. Herkes sınıfını, erk merakını, birbirini ekarte etme ve uzlaşma aralığını sonuna kadar kullanmayı bilir. Ancak bir nevi her devrin devrilmezi olarak Gareis karakteri edebi okurla, politik okurun tanıdık sembolüdür. Fallada'nın belediye başkan yardımcısı Bay Gareis'in hile ve demagojiyle yürüttüğü mesleki ve politik bağları salt Bay Gareis'in değil, pek çok politik makam, kural ve kesimin toplum adına toplum aleyhine oluşturdukları sistemin de adıdır. Zira politika ve ekonomik dengenin birbirini silikleştirdiği günümüzde bile hakim güç olgusunun Bay Gareis'leri yaşatma, yaratmadaki desteği gözden kaçırılmayacak kadar ironiktir. Bugün dünyanın pek çok yerinde fikirsiz dayanağı ve ideal düsturu fark etmeksizin sayısız kişi, örgüt, parti tıpkı Bay Gareis gibi koltuk ve hak arasındaki hattı ilkesizleştirerek kendi konumunu koruma ve genişletmeye devam ediyor. Bay Gareis salt bir kişi ve makam değil, aynı zamanda bir reel politiktir. Kitap boyunca Fallada'nın zekası her bir kahramanın yapıp etmesinde bizi şaşkına çevirirken her kahramanın olay dönüştürücülüğü edebi hayranlığa şayandır. Pek az roman 1920'lerin Almanyası'nı bu kadar çok kahraman ve politik handikapın birbirine karıştığı süs ve usulde yazılmıştır.

Bay Gareis'ler çok ve konuşmaya devam ediyorlar. Partileri, makamları ve ülkeleri fark etmeksizin.

Hewraman'da bir gün...

● Büyülü dağlar, büyümlü köyler... Dağların ortasında derin vadilerde kurulmuş Hewraman köyleri... Evleri üst üste bir merdiven gibi. Birinin damı, diğer evin avlusunun içine giriyor. Dünyanın en ilginç mimarisine sahip.

Dağların ortasında derin vadilerde kurulmuş köyler... Evleri üst üste bir merdiven gibi. Birinin damı, diğer evin avlusunun içine giriyor. Dünyanın en ilginç mimarisi belki de. Yaşamın tümüyle doğal olduğu bir coğrafya. Burası Hewraman.

Hewramanlilerin şehirle ilişkileri çok az. Doğayla iç içe yaşayan bir toplum. Sadece çay, şeker almak için şehre iniyorlar. Neredeyse Hewramanlıların çoğu yüz yaşına kadar yaşıyor. İnsan dağda hayatını sürdürünce, yiyip içtikleri doğal olunca yaşam da uzun sürüyor.

Hewramanlıların Kürtlerin en eski dilini konuştuğu söylenir. Dimili ya da Kirmanc olarak bilinen Kürtlerle aynı dili konuştuklarına dair güçlü veriler var.

Aslında herkesin orada uzaklarda bir diyar olarak bildiği Hewraman, keşfedilmeyi bekleyen büyümlü bir coğrafya.

Böl böl, parçala parçala...

Kürdistan'ın yaşadığı kaderin bir benzerini yaşayan Hewraman, Irak ve İran arasında ikiye bölünmüş bir coğrafya. Halepçe ve Şarezor'un büyük çoğunluğu Hewramî köyleridir. İki ülke arasında bölünen bölge, İran tarafından Sinê ve Kirmanşan arasında da kendi içinde ikiye bölünmüş durumda. Her iki parçada yaklaşık 400 ila 600 Hewramî köyü olduğu söyleniyor. Kirmanşan'dan sonra Pawê ve Newsûd şehirlerinin tamamı da Hewramîlerin yaşadığı bölgedir.

Hewraman, Mêrîwan'ın bir bölümünü de kapsıyor. Hewraman Text olarak bilinen Hewraman'ın merkezi, Mêrîwan sınırları içindedir. Yaklaşık 6 bin yıllık bir tarihi geçmişe sahip ve 5 bin haneden oluşan Hewraman Text, bölgenin en büyük şehridir.

Mêrîwan sınırları içinde olan Hewraman, Kosalan ve Şaho gibi iki asi, heybetli dağı içine alır. Bu iki dağ silsilesi Kirmanşan'ın Peraw Dağı ile buluşur. Mêrîwan'dan Kosalan'a doğru giderken Sewlawa şehrine varılır. Sewlawa, Kosalan dağının tam karşısındadır. Sewlawa şehir merkezinin yarısında da Hewramîler yaşar. Nitekim köylerinin büyük bir bölümü de Hewramî köyleridir.

Bu hat Sinê'nin Jawero ilçesine kadar uzanır. Ja-

Seyit EVRAN

wero ilçesi ve bağlı köylerinde yaşayanlarda Hewramîdir. Sinê ile Kirmanşan arasında kalan Kamyaran şehri ve köylerinin de yarısı neredeyse Hêwramilerden oluşur.

Hewraman Text

İran ve Irak arasında kalan Hewramîlerin Rojhilat'ta da iki eyalet arasında beş bölgeye parçalandığını söylemiş-tik zaten. Hewraman'ın yaşadığı, klasik sömürgeciliğin çok ötesinde bir durum aslında. Bu kadar parçalanma, bölünme ve sınırlar çekilmiş olsa da Hewramîler tarih, kültür, dil, gelenek, görenek ve doğal yaşamlarını korumuşlar ve sınırsız sarılmışlardır.

Hewraman ve Hewramîlerin Rojhilat'ta bölündükleri beş bölgeden biri, Bakur Lihon, yani Kuzey Hewraman olarak bilinen bölgedir. Bakur Lihon, Hewraman'ın Merkezi Newsûd şehridir. En büyük köyleri Keyminê, Nodşê, Hecîc'dir. Diğer bir bölge ise Güney yani Başur Lihon'dur. Bu bölgenin merkezi Pawê şehridir. En büyük yerleşim yerleri Dar-yan, Xenege, Giral ve Dişê'dir.

İkincisi, adı Hewraman Text olarak geçen ve 6 bin yıllık tarihi olan bölgedir. Text; sarp, asi demektir. Adını bölgenin asılığı, sarplığından alır. Merkezi 6 bin yıllık tarihi olan Hewraman Text'tir. En büyük yerleşim yerleri, Naw, Hebasawa, Silên, Del, Demeyo'dur.

Üçüncü bölgesi Jawero şehri ve çevresidir. Jawero bölgesinin en büyük yerleşim merkezleri; Mazîbîn, Bêsaran, Goaz, Palingan, Texte, Gelên'dir.

Dördüncüsü, Rezaw'dır. Bu bölgenin en büyük yerleşim merkezleri de Dêwezaw, Mazîbîn ve Almanê'dir.

Beşinci bir bölgesi ise Şamîyan ve Dizli olarak bilinen bölge. En büyük yerleşim merkezleri; Qelaci, Nijmar, Xoşaw, Ehmeawa, Baramawa ve Wişkine'dir.

Bu bölgeler dışında Hewramîce konuşan ama Hewraman bölgesinde olmayan çok sayıda köy de var. Serpol Zehaw'a bağlı Zerde, Gewar'a bağlı Goreco, Qirwê'ye bağlı Qela, İran'ın kuzeyindeki Mazenderan'a bağlı Çiwar Qela, Xaneqin'in Bacelan köyü ve Musul'daki Şebek Kürtleri bunlar arasındadır.

Hewramîlerin 2 milyondan fazla bir nüfusa sahip olduğu belirtiliyor.

Kutsal kitaplar Hewramîce

Kirmanckî (Zazaca) ile birlikte Kürtlerin en eski dili olan

Hewramîce yazılan, çok sayıda kutsal kitap var. Rojhilat Kürdistan'ının en güzel inancı olan Yaresan ve Kakaî inancından olan Kürtlerin ibadet dili Hewramîdir. Kutsal 'Serencam' kitabının Hewramîce yazıldığını biliyoruz. Bu her iki inancın büyük saldırılar altında olmasına rağmen kendilerini günümüze kadar korumuş olmaları da ayrı bir öykü.

Sınırdaki Hewraman...

Rojhilat'ın Sinê, Mêrîwan'dan Kamyaran, Pawê'ye kadar olan bölgenin güney tarafı, Şarezor, Seyid Sadiq, Ahmedava, Helepce ve Xurmal'ın kuzeyi olduğu gibi Hewraman'dır. Dağın, dağların öbür tarafı ile beri tarafı da denir buna Başur'da. Arada sadece çizilmiş suni bir sınır var.

Hewramîler bu sınırları hiçbir zaman tanımadı. Baharla birlikte Rojhilat'ın kent, köy ve kasabalarında kalan Hewramîler ve sınırın güneyindekiler, sınırdaki tepelere doğru yürürler. Doğanın güzellikleri içinde hep birlikte baharın gelişini kutlarlar. Rojhilat'tan gelenler sınırı geçip Başur'da kalan köylere, Başur'dan gidenler ise sınırı geçip Rojhilat tarafında kalan köylere geçer, akraba ve dostlarını ziyaret edip dönerler.

Başur'un ünlüleri Hewraman'dan

Başur'un çok sayıda ünlü siyasetçisi, sanatçısı, tarikat şeyhi ve şairleri de Hewramanlıdır. Irak'ın şimdiki Cumhurbaşkanı Fuat Masum, Helepce yakınlarında bulunan bir Hewraman köyündendir. KDP'nin kara kutusu Aştî Hewramî ve Mesud Barzani'nin sözcülerinden Hemîn Hewramî de Hewramanlıdır. Geçtiğimiz yıllarda vefat eden Menzil Şeyhi olarak bilinen Şeyh Osmanlı hakeza Hawramîdir.

Beyarê ve Tewêle köyleri...

Başurê Kürdistan'da en çok bilinen ve bahar aylarında ziyaretçi akınına uğrayan köyler, Beyarê ve Tewêle'dir. Beyarê, Şarezor ovasının bitiminde, evleri üst üste dağın güney yamacına kurulmuş tipik bir köydür. Dağın kuzey yamacında ise Rojhilat'a düşen Sine-Mêrîwan yolu üzerine kurulmuş Hewraman köyleri var. Tewêle, Beyarê'den yaklaşık 20 kilometre doğuya doğru yol aldıktan sonra ulaşılan bir köydür. Beyarê ile Tewêle arasındaki dağların yamaçlarına bir merdiven gibi yükselen üçerli, beşerli yapılmış evler var.

İki Hewraman bir araya geldiğinde ilk yaptıkları şey Hewramîce konuşmaktır. Birbirleri ile başka bir dille konuşmak, Hewramîler için ayıpların en büyüğüdür. Hewramanlılar topraklarına bağlıdır... Nerede olurlarsa olsun bayramlarını gelip köylerinde kutlarlar.

Tewêle, derin bir vadinin içinde kurulmuş bir köydür. Vadinin doğusu, kuzeyi, batısı ve güneyinden dağlar yükselir. Köy, vadinin kuzey, doğu ve batısında yükselen dağların eteklerine üst üste kurulmuş evlerle inşa edilmiş.

Tewêle, güneyden kuzeye doğru uzayıp giden yaklaşık 15-20 kilometre uzunluğundaki vadi boyunca uzar. Vadinin doğuda bittiği yerde Rojhilat sınırı başlar.

İran ile Irak arasında belirlenen sınır, taşlarla işaretlenmiş. Ancak Tewêleliler bu sınırı tanımaz. Halk, her akşam üzeri sınırın başladığı yerde köy meydanında toplanır ve sınırın öte tarafındaki yamaca geçip yönlerini güneye vererek oturur. Tewêle köylüleri kuzeylerindeki dağa herhangi bir ad vermemiş. Ancak doğu, batı ve güneyindeki dağlara isimler vermiş: Doğudakine Çilanê, batıdakine Melander, güneyindekine ise tam karşılarında durduğu için Beranber adını vermişler.

En eski Hewraman köyü

Tewêle, Başûr'daki en büyük ve en eski Hewraman köylerinden biri. Köyde en son 1979 yılında nüfus sayımı yapılmış. Hewramîler, nüfus sayımını kişi sayısına göre değil hane sayısına göre ifade eder. Köyün yaşlılarından olan emekli öğretmen Mamoste Mecîd, köyün tarihi ve nüfusuna ilişkin şunları söylüyor: "Köyümüzün tarihi eskidir. Hewraman ve Hewramîlerin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Dağın Başûr tarafında bizim köyümüz var, Rojhilat tarafında ise Sinê-Mêriwan yolu üzerindeki köyler var. Köyümüzde en son 1979 yılında bir nüfus sayımı yapıldı. O zamanın sayımına göre köyümüz 1111 hanedir. Hala da köyümüz 1111 hanedir. Ne azalıyor ne de artıyor. Aslında normalde artması lazım. Ancak doğup büyüyenlerin bir kısmı iş gereği ayrılabilir. Ancak nereye giderlerse gitsinler geri dönüyorlar. İş gereği Silêmanî, Hewlêr ve daha başka Başûr'un şehir ve ilçelerinde olanlar var. Hatta bazıları Avrupa'ya kadar gitti. Ama yılın belli günlerini mutlaka burada geçirirler.

İki Hewramî bir araya geldiğinde...

Köyümüzde okumuş insan çoktur, okuma düzeyi yüksek olan bir yerdir. Bu, Hewramanların genelinde böyledir. Ancak gelenek görenek, örf ve adetlerimizden uzaklaşma olmuyor. İki Hewramî'nin bir araya geldiklerinde ilk yaptıkları şey Hewramîce konuşmaktır. Birbirleriyle başka

bir dille konuşmak, biz Hewramîlerde ayıpların en büyüğüdür. Öyle yapanlar toplumumuz tarafından 'bu artık bizden değildir' denilerek dışlanır. Nerede olurlarsa olsunlar çocuklarımız bayramlarımızda mutlaka döner, topraklarında kutlarlar. Dışarıda yaşayan Hewramîler bile birbirleriyle Hewramîce konuşurlar. Çocuklarımız büyüyüp evden ayrılınca da bize yakın bir yerde, örneğin bahçenin içinde kendilerine ev yapar.

Mezarlarımız...

Yaşlılığa doğru ise bahçelerimizin içinde kendimize mezar yeri hazırlarız ve başlarımız ölümü beklemeye. Bizim Hewramîlerin hepsi böyledir. Kendi bahçelerinin içinde mezar yerlerini hazırlarlar. Neden bahçede mezar yapıyoruz? Çünkü bu topraklardan başka gideceğimiz yer yok; olsa bile gitmeyiz. Çünkü bahçelerimizin içi dedelerimizin, atalarımızın, ninelerimizin mezar yerleri ile doludur. Onları bırakıp nereye gideriz? Biz bu topraklara aidiz, bu topraklar da bize ait. O yüzden ne biz onları, ne de onlar bizi bırakabiliyor."

Mamoste Mecîd, Hewramî kültürü, yaşamı ve toprağa bağlılığa ilişkin bunları anlatırken kendisi ve eşi için hazırladığı mezar yerini göstererek konuşuyordu.

Bahçeler ceviz, elma, armut, kiraz ağaçlarından oluşuyor. Bu bahçelerden elde ettikleri gelire yaşamlarını sürdürüyorlar. Bahçeleri onların evi, yaşam alanı, ölünce de mezarları. Evler, dağların yamaçlarında önlerine taş duvar örülerek üzerine toprakla doldurulmuş küçük sekilerden oluşuyor. Bahçelerinin sekileri de geniş merdivenler gibi duruyor.

Tewêle köyünün eski bir köy olduğu, köydeki ilkokulun tarihinden de belli oluyor. Tewêle'de ilkokul, 1928 yılında açılmış. Bu okulun ilk müdürlüğünü de Başurê Kürdistan'ın ünlü şairlerinden Mamoste Goran yapmış. Köydeki okul hala ilk günkü gibi duruyor.

Osmanê Keymine...

Tewêle köyüne girdiğimizde bir heykelle karşılaşırız. Bu heykel meşhur Hewraman sanatçısı Osmanê Keymine'ye ait. Osmanê Keymine, korkunç bir gırtlak ve hala oktavı belli olmayan bir sese sahip. Dağlı bir ses, hala yaşıyor.

Yaşarken heykeli yapılan bir sanatçı. Hewramîler değer-

lerine bu şekilde sahip çıkıyor. Değerlerini ve insanlarını onure etmesini iyi biliyorlar.

Pazar yeri...

Osmanê Keymine heykelini biraz geçtikten sonra Tewêle köyünün pazar yerine girilir. Pazar yerinde açılmış küçük derme çatma dükkanlarda Hewramîlere ait el ürünleri satılıyor. Elbiseden ayakkabıya, tahta kaşıktan kepeceye, ahşaptan yapılmış takılar, tabak çanağa kadar. Ayrıca Hewraman kiliminden yapılmış heybe olarak bilinen çantara kadar pazarda yok yoktur. Köy pazarındaki zenginlik, Hewraman'ın kültürel, toplumsal zenginliğini de gösteriyor.

Hawarê Baki diye bir yer...

Tewêle köyünün kuzeyine doğru gidilince Rojhilat sınırına ulaşıyoruz. Sınır aynı zamanda köyün sonu oluyor. Ancak tam sınırdaki büyük bir köy meydanı var. Akşam üzeri köylüler bu meydana toplanır, sohbet eder, piknik için köye gelenlerle tartışır. Sınırdan batıya doğru bakıldığında şose bir yolun üstüne çıkan bir tepe görülür. Şose yol Tewêle köylüsü Baqî Hecî Hesen tarafından yapılmış. Hawar, piknik yeri demekmiş. Yolu o yaptığı için Baqî'nin Piknik Yeri anlamına gelen Hawarê Baqî adını vermiş. Tepenin üzerine çıkan yol için 50 bin dolar para harcadığı söyleniyor. Tepede büyükçe dayalı döşeli bir oda yapılmış ancak kapısı yok. Köylüler bunun nedenini şöyle anlatıyor: "Hewramîler hırsızlık nedir bilmezler. Kapı takıp kilit vursan da kırıp içeri girer, kapı yapana küfredeler. Oraya her giden için pikniğini yapıp dinlensin, sonra orayı yapana bir dua etsin. Yani küfür edeceklerine dua etsinler."

Tepeye çıkıldığında bütün heybeti, ihtişamı ve asiliği ile başı her zaman karlarla kaplı Şaho dağı karşınıza çıkar. Tepeden Güneye doğru dönülünce vadi boyunca uzayıp giden Tewêle ayaklarının altındaymış gibi durur. İşte bu manzarayı gördükten sonra Hewramîlerin neden bu kadar topraklarına bağlı olduğunu daha iyi anlıyorum.

Bu toprakların bir ruhu var. Sadece bir gün kalabilirdim bu güzel diyarda. O yüzden günlerden bir gün Hewraman'da dedim. İçimden keşke bir gün değil de, bu insanlar gibi tüm yaşamım bu güzel, eşsiz manzaraya sahip doğal yaşam içinde geçseydi dedim.

Zû çû

Tîrek bû
Tîrê ciyê xwe girt û çû
Kêlik bû
Ji nav tiliyan herikî û çû
Nerînek bû
Oxîrek ji min xwest û çû
Awîrek revok bû
Jê têr nebûm, zû revîya û çû
Bîlez bû
Nîgarek sipehî bû, dîmenek afirand
Û çû

Xwest ser kinarên min re derbas bibe
Xwest bîlez di beravên min de bigere
Xwest zû di asmanê min de bifire
Xwest bîbez here
Bi awirkê min talan bike
Û here

Şahoz Haco

